

УРОКИ

№ 4 (44), жовтень — грудень, 2015 р.

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

**XVI ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС УЧНІВСЬКИХ РОБІТ
«ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ» ім. І.Б. МЕДВИНСЬКОГО
2015–2016 навчальний рік**

Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки ЄАЕК та Посольства Держави Ізраїль в Україні повідомляє про проведення у 2015–2016 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України щорічного конкурсу дослідницьких та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І.Б. Медвинського. Фінальна частина щорічного Конкурсу відбудеться в Києві у другій половині травня 2016 року. Конкурс проходить в рік 75-х роковин трагедії Бабиного Яру, вшанування пам'яті жертв, що загинули в наслідок антисемітської, расової ідеології, політики та практики одного з диктаторських, злочинних режимів ХХ століття — націонал-соціалізму, що панував в Німеччині в 1930–40-і роки минулого століття. Участь в фінальній частині Конкурсу краєвих робіт молодих людей, громадян з усієї України буде поважним та гідним внеском в увічнення пам'яті українських євреїв, що були замордовані в роки Другої світової війни та німецької окупації, а також у вшанування пам'яті всіх жертв гітлерівського режиму на теренах України.

Заявки необхідно подати до 25 лютого 2016 року.

Виконані роботи необхідно подати до 15 квітня 2016 року.

Захист робіт відбудеться наприкінці травня 2016 р. у м. Києві.

**ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ XVI ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ
УЧНІВСЬКИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ»
ім. І.Б. Медвинського 2015–2016 навчальний рік**

Реалізуючи ідеї, викладені в Декларації Стокгольмського міжнародного форуму по Голокосту, а також Резолюції ООН про встановлення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, і вважаючи своїм обов'язком зробити посильний внесок у збереження пам'яті про жертви геноциду, Український центр вивчення історії Голокосту повідомляє про проведення у 2015–2016 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України конкурсу дослідницьких та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту». Ми пропонуємо обдарованим і небайдужим до суспільних проблем юнакам і дівчатам випробувати свої сили і здібності, взявши участь у конкурсі. У рамках майбутнього конкурсу окрему секцію складатимуть роботи, автори яких розглянуть долю ромів (циган) у окупованій Україні в 1941–44 рр.

Розділ 1.**Мета конкурсу**

1. Поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту — долі єврейського народу на теренах Євро-

пи під час Другої світової війни, популяризація вивчення цієї теми серед учнівської молоді.

2. Розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з вибраної теми.
3. Пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту в Україні і за її межами, і введення їх у науковий обіг.
4. Відбір за результатами конкурсу обдарованих учнів і сприяння їх участі в міжнародних семінарах та конференціях.
5. Виховання в молоді толерантного поведіння, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем.

Розділ П.**Підготовка конкурсу**

До участі в конкурсі запрошуються учні 8–11 класів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно-технічних училищ. Особи, що бажають взяти

участь у конкурсі, подають заявки до Українського центру вивчення історії Голокосту за формою: прізвище, ім'я та по батькові, назва теми, науковий керівник, адреса проживання, контактні телефони, електронна адреса. Термін подачі заявок до **25 лютого 2016 року**. Для підготовки конкурсу створюється Оргкомітет у складі науковців, викладачів історії ВУЗів, вчителів шкіл. Для допомоги авторам робіт, які мають можливість відвідувати Київ, з 20 лютого 2016 року щодня, крім вихідних, з 14.00 до 17.00 діє консультаційний пункт на базі Українського центру вивчення історії Голокосту. Виконані роботи відправляються в електронному і роздрукованому вигляді на адресу Центру до **15 квітня 2016 року** включно (роботи, що надійшли після 15 квітня 2016 р., не розглядатимуться). Вони попередньо рецензуються фахівцями з зазначеної проблематики. Роботи, які не відповідають тематиці та рівню вимог конкурсу, можуть бути відхилені і не допущені до захисту. До кінця квітня всім тим, хто пройде відбір, буде повідомлено про їхню участь у конкурсі.

Перевіряючи роботи, рецензенти оцінюють їх за десятибальною системою за такими критеріями:

1. Формулювання теми.
2. Постановка завдання (актуальність, мета, питання для дослідження).
3. Використання джерел (різноманітність, оригінальність).
4. Використання літератури (обсяг, характер).
5. Структура роботи.
6. Викладення матеріалу (послідовність, взаємовиваженість).
7. Аналітична робота.
8. Формулювання висновків (зміст, оригінальність).
9. Наукове оформлення (примітки, список літератури).
10. Художнє оформлення.

Роботи, що в сумі набрали менше 8 (восьми) балів, будуть відхилені.

Розділ Ш.

Вимоги до роботи

До участі допускаються роботи, виконані українською і російською мовами. Кожне дослідження, представлене на конкурс, повинне мати від 20 до 30 аркушів тексту, видрукованого з одного боку (шрифт № 14). На титульній сторінці вгорі позначаються організатори конкурсу (Український центр вивчення історії Голокосту, Євро-Азійський Єврейський конгрес), потім іде назва конкурсу, тема, прізвище, ім'я та по батькові автора повністю, назва навчального закладу, адреса, варіант контактної зв'язку, електронна адреса, відомості про наукового керівника. Викладу теми передують план у простому або розгорнутому вигляді.

У вступній частині бажано освітити актуальність вибраної теми, а також причини вибору, сформулювати мету і методи дослідження, можливості застосування. Крім цього у вступі висвітлюється аналіз ситуації, що передують події. В основній частині викладається фактична канва подій у цілісній, взаємозалежній і послідовній побудові. У цілому різні варіанти вибраних тем зводяться до двох основних напрямків: регіональні дослідження і загальна проблематика Голокосту. При виборі регіонального напрямку в основній частині варто відобразити розуміння контексту подій, що відбувалися, і, по можливості, їх повне висвітлення. Особливу увагу варто звернути на специфічні риси, якісь

деталі властиві тільки даному регіону. обов'язковою вимогою є наявність чітких посилань на джерела інформації.

Найбільш авторською і оригінальною частиною роботи є висновок, саме в ньому квінтесенція дослідження. Тому він повинен обов'язково базуватися на матеріалі основної частини і носити конкретний характер.

У випадку використання цитат обов'язкові посилання на джерела, які оформляються по загальноприйнятих зразках. Ті ж вимоги стосуються списку використаних джерел і літератури, що міститься наприкінці роботи. Роботу прикрашають і зробіть більш зрозумілою використання наочних матеріалів (таблиці, графіки, схеми, малюнки, фотографії і інше, на вибір автора).

Окрім науково-дослідницьких робіт, організатори також запрошують до участі в конкурсі творчі роботи, які мають художню форму (малюнки, скульптурні й музичні твори тощо).

Розділ IV.

Захист робіт і визначення переможців

Захист робіт відбудеться в **травні 2016 р.** Оплата проїзду і проживання учасників конкурсу та учителів проводиться за рахунок Організаторів. Усіх допущених до участі в конкурсі повідомлять про це до **кінця квітня**. До захисту кожний здобувач готує стислий (до 5–7 хвилин) виклад основних ідей роботи. Можливий варіант з використанням мультимедійних робіт (7–8 хвилин).

Другим етапом захисту стануть відповіді на запитання опонентів у якості яких виступають присутні учні, вчителі, члени журі, гості конкурсу. Активність учнів-опонентів, їхній рівень поінформованості, виявлений у запитаннях, враховується під час підведення загальних підсумків. До початку захисту бажаним надається можливість ознайомитися зі змістом робіт.

Члени журі звертають увагу на:

- а) уміння стисло охарактеризувати роботу;
- б) якість відповіді на питання;
- в) поінформованість у проблематиці Голокосту в цілому;
- г) полемічні здібності;
- д) мовні особливості.

Розділ V.

Нагородження переможців

Усі учасники конкурсу, які братимуть участь у захисті робіт, нагороджуються дипломами, літературою за тематикою Голокосту, загальноісторичними виданнями, художніми творами, іншими призами. Також кращим конкурсантам буде надана можливість взяти участь у різних молодіжних конференціях, семінарах і школах з проблематики історії Голокосту.

Роботи обов'язково надсилати в роздрукованому вигляді (звичайною поштою) і в електронному варіанті на адресу:

Поштова адреса:

*Український центр вивчення історії Голокосту
01011, Київ-11, вул. Кутузова, 8, кім. 109;*

тел./факс: (38044) 285-90-30

Електронна адреса: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Сторінка в Інтернеті: www.holocaust.kiev.ua

Сторінка в соціальній мережі: www.fb.com/uhcenter

МІЖНАРОДНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ЦЕНТРУ

ВОСЬМИЙ ЩОРІЧНИЙ СЕМІНАР ім. РОБЕРТА КУВАЛЕКА
«ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ НА ТЕРЕНАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ»
3–8 жовтня 2015 року

Український центр вивчення історії Голокосту (Київ) у співпраці з Центром «Театр Брама Гродська» (Люблін) та за участі Центру міської історії Центрально-Східної Європи (Львів) і за підтримки Американського єврейського комітету та Конференції з матеріальних претензій євреїв до Німеччини провів 3–8 жовтня 2015 року Восьмий щорічний освітньо-методичний семінар для викладачів історії та гуманітарних дисциплін «Історія Голокосту на теренах Західної України та Польщі». Семінар складався з лекцій та дискусій, а також відвідань меморіальних місць, пов'язаних з трагедією Голокосту на теренах Західної України та Польщі. Пропонуємо Вашій увазі деякі відгуки учасників семінару.

Прийшла осінь, і знову чергова група українських вчителів вирушила в навчальну поїздку на терени Східної Польщі. Цього року відбувся своєрідний ювілейний семінар «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі», який був десятим по рахунку від початку подібних поїздок. Присвячений цей семінар долі східноєвропейського єврейства в добу Другої світової війни а також збереженню пам'яті жертв Голокосту. Збереження пам'яті на формальному (державному) та громадському рівні, форми пам'яті та нові підходи і засоби меморіалізації сумнозгаданих подій були головним змістом семінару. Мені пощастило побувати на такому семінарі вдруге після 2009 року. Тому можу судити про тенденції в підходах до політики збереження пам'яті.

Мене вразило багато речей. За 6 років дуже змінилася сама країна — тепер це розвинута, процвітаюча, впевнено крокуюча вперед, рівноправна учасниця Євросоюзу. Позитивні зміни очевидні на кожному кроці, хоча, напевно, є ще чимало усіляких проблем. Під час семінару учасники відвідали Варшаву, Люблін, Замосць і Белжець. Усюди відбувається інтенсивний процес відновлення, відбудови і збереження історичної спадщини, постійна робота в архівах, фонди музеїв постійно поповнюються новими важливими документами, фотографіями, артефактами. При цьому ніхто не зміг би закинути державі чи громадським організаціям однобокість, тенденційність підходів до збереження історичної пам'яті.

Зовсім інакше виглядають новостворені музеї, все більш незвичними стають засоби презентації експонатів. У Варшаві відкрився новий Музей історії євреїв Польщі — «Полін». Тут «працюють» не лише стіни і вітрини, задіяна підлога, стеля, кожна шпарина. Більшість експонатів інтерактивні. Тобто не існує традиційної заборони «не торкатися руками». Навпаки, потрібно торкатися, гортати, заглядати, відкривати. Тут можна надрукувати на старовинному друкарському верстаті гравюру; закомпостувати і взяти із собою квиток на потяг; сісти за справжню парту в єврейській школі, а відкривши її кришку, прочитати чимало цікавого про шкільне життя; зазирнути в отвори в стінах і побачити старовинні фотографії; відсунути шухляди, відкрити дверцята... на кожному кроці зустрінеш щось цікаве і незвичне. Більшість експонатів — електронні. Увесь простір музею розділений незвичними формами кімнат, стін, переходів, променями світла

і темрявою, наповнений звуками, зображеннями, відеофільмами — усе це забезпечують численні проектори та інша техніка. Ми пробули на екскурсії лише дві чи три години, склали лише поверхневе, загальне враження про музей. А відчуття було таке, неначе перед очима промайнули цілі епохи, як у паралельному світі. Звичайно темі пам'яті про Голокост присвячена чимала частина експозиції. Водночас приходить усвідомлення того, що завдяки євреям Польща мала потужний пласт світової культури, яку під час Голокосту нацисти намагались стерти і як важливо відродити і зберегти пам'ять про цю культуру та її вплив на польське життя. Музей є яскравим свідченням державної політики збереження пам'яті про минуле.

У Центрі «Театр Брама Гродська» (Люблін)

Іншим таким яскравим прикладом було відвідання фундації «Брами Гродської» в Любліні. Ця організація займається відновленням історичної пам'яті міста і повністю фінансується міською радою. Тут так само загадково облаштований внутрішній простір, коли зовні невеличка будівля раптом має велетенські внутрішні можливості — численні кімнати з документами, експонатами, архівами, театральним залом, офісами. Тут кожна людина може проводити своє власне дослідження, сюди приходять учні з вчителями, туристи і всі охочі.

Хвилюючим було відвідування музеїв-меморіалів колишніх концтаборів та таборів смерті Майданека і Белжець,

які постійно працюють над дослідженням і збереженням пам'яті про Голокост. Кожного разу нас зустрічали молоді люди, які багато працюють, є посвяченими у свою справу. Їхня робота — це теж збереження пам'яті про їхнього вчителя доктора Роберта Кувалека, який дочасно пішов з життя. Але його справа не обірвалася, а продовжується людьми, що так старанно працюють, щоб Семінар імені Роберта Кувалека для українських вчителів продовжував працювати.

*Ольга Педан-Слепухіна,
м. Львів*

Найперше хочеться подякувати всім організаторам семінару за надану можливість бути учасником даного освітнього проекту. Дуже важливим було те, що ми змогли порівняти особливості викладання та вивчення історії голокосту в Україні та Польщі. Цінним було знайомство з Центром міської історії Центрально-Східної Європи, а саме з навчальними програмами, що включають у себе курси з міських студій та культурології та літні школи для студентів та молодих дослідників. Як вчителя історії мене зацікавили виставки, які готуються Центром; особливо виставка, присвячена Першій світовій війні та заняття для учнів 10–11 класів по даній темі.

Особливі враження отримали під час відвідання музеїв «Майданек», «Полін» та «Белжець», Інституту єврейської історії, екскурсії до Синагоги в Замосці. Цікавим було те, що дані установи не являють собою склади музейних експонатів, а працюють як потужні освітні установи, залучаючи людей різного віку та рівня освіти до своїх освітніх програм. Так, у «Майданеку» розроблена програма уроків та занять з учнями, студентами, організовуються семінари для викладачів історії, міжнародні проекти. Музей «Полін» має освітню програму, яка розроблена відповідно до вікових особливостей учнів початкових, середніх і старших класів. Під час таких занять дітей знайомлять з тим, коли і за яких обставин євреї почали жити в Польщі, про релігію та звичаї, дитячі ігри та розваги тощо. Старшокласникам подають інформацію про повстання у Варшавському гетто, знайомлять з єврейською культурою та інше.

Вражає величезна зацікавленість та сприяння влади щодо вивчення тисячолітньої історії польського єврейства, а також толерантність у викладанні трагічних сторінок польсько-єврейської та польсько-української історії. Велику роботу щодо вивчення історії Голокосту на території Любліна здійснює Брама Гродська. Співробітники цієї громадської організації за відносно короткий період свого існування зібрали і систематизували значну кількість свідчень та інших матеріалів, що розкривають єврейську історію міста та мають можливість проводити освітню роботу серед учнів старших класів, вчителів історії та молоді.

*Мирослава Дика, учитель історії,
с.мт. Люблинець, Ковельський район Волинська область*

3–8 жовтня 2015 року Український центр вивчення історії Голокосту в співпраці з Центром «Brama Grodzka — Teatr NN» (Люблін) провели науково-освітній семінар

«Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі». Ці кілька днів група українських учителів та науковців знайомилася з польським досвідом збереження пам'яті про трагедію Голокосту.

День перший. Традиційно семінар розпочався у Львові для порівняння досвіду збереження пам'яті про Голокост на теренах України із польським. Пані Ольга Педан-Слепухіна провела екскурсію єврейськими місцями Львова. Перед учасниками постав образ єврейської громади міста, яка разом із іншими національними спільнотами формувала образ європейського Львова. Подальша робота семінару була продовжена в Центрі міської історії, де організатори визначили завдання та мету семінару. Академічний директор Центру доктор Ірина Мацевко провела детальне знайомство із проектами та ресурсами з юдаїки Центру міської історії, виділивши кілька напрямів роботи зі збиранням, фіксацією, обробкою та презентації джерел єврейської історії. Доктор Ірина Склякіна провела інтерактивну лекцію «Культура пам'яті про Голокост у Радянському Союзі та незалежній Україні», у якій було хронологічно та специфічно виділено еволюцію офіційної та суспільної пам'яті про Голокост.

Заняття в Центрі міської історії (Львів)

День другий розпочався з відвідання станції Клепарів, яка була місцем вивезення євреїв до таборів смерті, та Янівського табору, куди зганяли політичних в'язнів, військовополонених, а найбільше — євреїв. Потім група, вперше за історію аналогічних подорожей, відвідала нещодавно відкритий Меморіал жертвам Голокосту в Рави-Руській. Меморіал виявився лаконічним за архітектурним втіленням, але інформаційним за насиченням. Місцеві історики здійснили значну роботу із пошуків джерел щодо долі єврейської громади міста та підготовки вшанування їх пам'яті. Дані пошуки втілилися не лише в меморіалі, а й у виставці «Історія євреїв Рави-Руської», яку розмістили на базі колишньої дошки пошани мешканців міста в центрі міста, та де екскурсію провели ті вчителі, що брали участь у проекті зі створення Меморіалу.

Після прибуття до Любліна пані Агата Радковська із «Brama Grodzka — Teatr NN» провела екскурсію єврейськими місцями міста. Перед учасниками постало давнє європейське місто з його єврейською громадою, яка органічно

увійшла в багатокультурний ансамбль народів Речі Посполитої. Особливо вражали масштаби єврейського кварталу, колишньої Великої синагоги та специфіка місцевої емансипації єврейства.

Про переслідування та знищення євреїв у Любліні в контексті Голокосту в Польщі розповів д-р Адам Копцьовські. Після його лекції досвідчений педагог Мацей Бяльком перевів семінар у русло педагогічного втілення проблематики пам'яті про Голокост. Будучи вчителем історії в Любліні, він поділився власним досвідом навчання даної болючої теми, зацентрував увагу слухачів на досягненнях та проблемах дидактики історії щодо питань викладання історії Голокосту в Польщі.

Зустріч з п. М. Бяльком

День третій: вперше в програмі цієї щорічної подорожі її учасники мали змогу подивитися на нещодавно відкритий Музей історії євреїв Польщі «Полін». Наш гід Наталія Сіняєва-Паньковська ознайомила нас із історією створення музею та з його експозиціями. Учасників вразило як громадськість співпрацювала з органами влади щодо створення музею, як формувалася його концепція, проводився конкурс на проектування будівлі. Польща не зберегла свій унікальний єврейський світ, проте, вона змогла зберегти пам'ять про нього. Цього ж дня відбувся візит до Єврейського історичного інституту (ЗИН), де відбулося знайомство з його фондами та науковою і педагогічною діяльністю.

День четвертий розпочався із екскурсії Меморіалом «Майданек». Меморіал вражав масштабністю: площі, пам'ятники, кількості об'єктів, а найбільше — горя. Як будь-який сучасний музей, Меморіал «Майданек» активно займається науковими та освітніми програмами. Архіваріус Аня Войцех продемонструвала гостям з України види історичних документів, поділилася інформацією про зроблену роботу та плани на майбутнє, пояснила методику опрацювання архівних документів. Бібліотекарка Меморіалу Йоланта Ласковська повідомила про особливості бібліотечного фонду та напрями роботи бібліотеки.

День продовжився в Любліні екскурсією по «Брамі Гродській», тій фундації, яка виступила співорганізатором нашого семінару. Приклад того, як група молоді створює театр, що перетворюється на музей історії євреїв Любліна, не може не надихати на подібні акції і в інших містах.

На теренах меморіалу «Майданек»

Музей вражає своїм виходом за рамки звичних форматів: присутнє постійне використання світлових ефектів, збільшувального скла як переходу в інший світ, маршрутною стрічки на підлозі, поєднання музейних експозицій із архівними полицями. Наступним доповідачем став Войцех Ленарчик, який повідомив про операцію «Erntefest» у спогадах колишніх в'язнів Майданека. Про формування пам'яті про Голокост у Польщі після 1989 р. розповіла активістка асоціації «Криниця Пам'яті» Тереса Клімовіч. Тереса наголосила на етапах становлення польської суспільної думки щодо збереження пам'яті про Голокост, на ролі окремих громадян, громадськості, місцевих громад та держави в цьому процесі.

День п'ятий розпочався з великого переїзду групи до Замосця, де гід Данієл Кжачковський провів екскурсію в синагозі та центрі міста. Учасники побачили залишки того єврейського світу, який органічно сплітався в українсько-польське етнічне прикордоння. Синагога вразила своєю неповторністю, тонким переплетінням мавританських та місцевих мотивів. Дуже доречними були роз'яснення з приводу особливості функціонування синагог як релігійних установ. Після споглядання чарівних пам'яток єврейської архітектури Замосця довелося зануритися до Меморіалу на місці колишнього нацистського табору смерті Белжець.

Українська група в м. Замосць

Гід Ева Копер вдало зацентрувала увагу на загальній ідеї меморіалу та символічних речах: залізни літери, де патьоки іржі нагадують людську кров; штабель шматків залізничного полотна, що мов вирване життя нагадувало вагон, у якому людей привозили на забій; усяяна шлаком площа, де темними плямами виділялися місця масових поховань, символізувала переповнену людським горем землю; розріз у землі, як невимовна рана, яка ніколи не загоїться, як остання дорога в землю; єврейські імена, як спонування до молитви за всіх невинно убієнних, всіх, які залишили свої імена, і які не лишилися в документах...

Працівник музею Томаш Ханейко розповів про боротьбу за історичну пам'ять на теренах Меморіалу в Белжеці після війни. Інформаційно насиченим був практикум Шоа у свідченнях та інтерв'ю з колекції Меморіального музею Белжеця. Знову наші західні сусіди показали українцям музеї сучасного рівня, які є не лише зберігачами та демонструвачами пам'яток, а і потужними центрами наукових досліджень, місцями освітньої роботи з молоддю та людьми зрілого та літнього віку.

Олександр Желіба,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ДЕСЯТИЙ ЩОРІЧНИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В МЕМОРІАЛІ «ЯД ВАШЕМ»

З 25 жовтня по 3 листопада 2015 року в Меморіалі «Яд Вашем» (Єрусалим) відбувся Десятий щорічний навчально-методичний семінар з історії Голокосту в Європі для викладачів українських шкіл. До групи увійшли учасники, які представляють середні та вищі навчальні заклади багатьох областей України. Більшість учасників — випускники Освітнього семінару-школи, який проводив Центр у серпні ц.р. в Кіровограді. Семінар у Єрусалимі став можливим завдяки зусиллям Українського центру вивчення історії Голокосту в співпраці з «Яд Вашем» та за підтримки Євразійського єврейського конгресу. Пропонуємо читачам рефлексії та відгуки учасників цього, ювілейного, семінару в Єрусалимі.

За традицією на початку семінару учасники озвучували свої очікування від даного заходу. У ході обговорення були висловлені різні побажання, але більшість аудиторії об'єднувало прагнення ознайомитися з новими педагогічними засобами і методиками викладання теми Голокосту. Та за час стажування в Яд Вашем ми переконалися, що реальні можливості семінару багаторазово перевершили усі наші очікування. Програма семінару була логічно і послідовно побудована, продумана до дрібниць. Кожна нова лекція, екскурсія чи практичне заняття були пов'язані з попередніми, поступово розкриваючи нам маловідомі сторінки в історії Голокосту, нові перспективи у вивченні цієї теми та методичні прийоми, за допомогою яких за доволі обмежений навчальний час можливо ознайомити учнів з нею.

Освітня філософія Яд Вашем доволі демократична і спрямована не на нав'язування «єдиної вірної» концепції бачення трагедії Голокосту, а на спонування кожної окремої людини до вироблення власних оцінок трагічного минулого. Головне завдання — на основі міцної історичної бази Голокосту підвести людину до самостійних висновків, що мають важливе виховне та громадянське значення. При цьому особлива увага звертається на складність та багатогранність людської поведінки в цей трагічний період, на наявність дилем, породжених Голокостом, які не мають жодної «правильної» відповіді. Не зважаючи на поширений стереотип, що переслідування та масові вбивства єврейського населення Європи починаються в роки Другої світової війни, лекція д-ра Ірит Абрамської «Антисемітизм, нацистська ідеологія та євреї» переконує, що основою нацистського антисемітизму були упередження, які виникли щодо євреїв у Європі ще в часи середньовіччя. Для того, щоб усвідомити глибину трагедії Голокосту, як трагедії не лише єврейського народу, а загальнолюдської, варто знати про те,

Лекція д-ра Зеєва Дашевського
«Євреї та юдаїзм між Історією та Б-гом»

як склалися відносини євреїв та народів, із якими вони століттями існували поруч. Можливість побачити Голокост у контексті багатовікової історії взаємовідносин єврейського народу з населенням європейських країн, у яких євреї проживали, надали лекції д-ра Іллі Лур'є «Структура єврейської громади — від Середніх віків до Нового часу», д-ра Мордохая Юшковського «Доля мови та культури їдиш», д-ра Арона Шнеєра «Радянське єврейство між двома світовими війнами».

Ще однією принциповою особливістю в підходах Яд Вашем до викладання теми Голокосту є правило — починати розмову про Шоа з розповіді про конкретну людину, повернувши їй ім'я та гідність. Співробітники Меморіалу ставлять за мету збереження пам'яті про кожну жертву Голокосту із встановленням поіменного списку загиблих, для

чого започаткували пошуковий проект, закликаючи приєднатися до участі в ньому усіх небайдужих.

Щоб усвідомити, яка це об'ємна праця, варто відвідати Долину Громад Меморіалу Яд Вашем: лабіринт з величезних вапняних брил містить на своїх стінах викарбувані назви сіл і містечок та єврейських громад великих міст, населення яких загинуло в роки Шоа. Від цього багатолюдного, із своєрідною культурою та традиціями, світу залишилася на сьогоднішній день лише пам'ять, яку співробітники Меморіалу намагаються збирати по крупицях, щоб зберегти і передати наступним поколінням. Майстер-клас, як це вдало зробити, нам продемонструвала пані Ноа Сігал під час інтерактивного заняття «Голоси зі світу, що зник». Цикл лекцій та екскурсій, присвячених висвітленню теми Голокосту в мистецтві, відкрив нам нові можливості в ознайомленні підлітків з цією трагедією. Матеріали мистецьких музейних фондів Яд Вашем на своїх уроках могли б використовувати не лише вчителі історії, а й літератури та світової художньої культури. Адже нелегку і делікатну розмову з учнями про вибір людини в умовах екстремі набагато зручніше починати з алегоричної мови мистецтва, ніж з демонстрації світлин зі сценами масових вбивств та насилля.

Необхідні матеріали викладачам та вчителям легко віднайти на сайті Яд Вашем www.yadvashem.org, із структурою та функціональними можливостями якого нас познайомив Фредерік Драчинський. Після відвідин Меморіалу Яд Вашем нами по-новому були оцінені і дидактичні можливості музейної педагогіки. Сам Меморіал — це величезний комплекс, що складається з низки інтерактивних музеїв, музеїв просто неба, пам'ятників, Алеї та Саду Праведників, Меморіалів, Архіву, Бібліотеки, Науково-дослідницького та Навчального центрів. Серед інших місць збереження пам'яті особливу увагу варто приділити опису Дитячого Меморіалу-пам'ятнику 1,5 мільйонам дітей, що загинули в роки Шоа. Задум архітектора Моше Сафді на перший погляд доволі простий і, водночас, вражаючий. Перед очима відвідувача вхід у печеру, вирубану в скелі. Зверху нього нагромаджені кам'яні стовпи різні за висотою, з яких стирчать залізні арматури. Сам вигляд цього Меморіалу ззовні натякає на якусь недовершеність, невиконаність певного задуму, символізуючи передчасність обірваного дитячого життя. У середині печери за допомогою темряви, безлічі дзеркал та п'яти запалених свічок створено ефект зоряного неба — Всесвіту, кожна зіронька якого — це передчасно згасле дитяче життя. Без зайвих пояснень екскурсовода відвідувачі проходять по колу цей Меморіал, де в супроводі жалібної музики на трьох мовах безперервно звучать імена та прізвища загиблих дітей, їх вік та місце проживання до війни. Проте, як з огляду змістовного наповнення, так і з позиції архітектурного рішення, центральним музеєм Меморіального комплексу «Яд Вашем» є «Музей історії Катастрофи». Його будівля більшою мірою знаходиться під землею, розсікаючи Гору Пам'яті навпіл. Як і решта інших пам'яток на території Меморіалу Яд Вашем, він дивує відвідувачів нестандартністю підходів та оригінальністю експозиційних інсталяцій. Всупереч очікуванню, розповідь у Музеї починається не з страждань та загибелі жертв Голокосту, а знайомить присутніх зі сценами довоєнного життя єврейських громад Європи. Відтворені за допомогою відеопроєктора на торцевій стіні Музею, біля головного входу, картини живого, рухливого і співучого світу

Під час занять.

зникають, як тільки-но відвідувач робить кілька кроків далі по екскурсійному маршруту. Тепер перед очима здивованого глядача, який очікує побачити традиційний музей з безліччю експонатів, постає довгий коридор із бетонних плит, що нагадує тунель, у кінці якого видніється світло. Одразу виникає питання: «Це все? А де ж сам музей?». Але в цьому й полягає задумка. Прямого виходу до світла з цього бетонного тунелю немає. Весь коридор перерізаний перешкодами, які змушують відвідувачів рухатися від зали до зали лише за певним маршрутом — зигзагом. Доволі оригінальне рішення просторової композиції Музею історії Катастрофи створює у відвідувачів почуття загнаності, безвиході, яке відчували жертви в період Голокосту, і яке поступово посилюється після знайомства із черговими експозиціями, що розповідають про погроми, життя в гетто та смерть у таборах. Мимоволі згадуються строки Б. Пастернака, що описують подібне відчуття:

*Я попал, как зверь в загоне.
Где-то воля, люди, свет.
А за мною — шум погони.
Мне наружу хода нет.*

Але творці музею не ставлять крапку на розповіді про вирішення «остаточного питання». Продемонструвавши відвідувачам апогей прояву антилюдської поведінки, зануривши в найчорніші глибини людської сутності, вони виводять екскурсантів до світлого виходу, але шлях до нього пролягає ще через одну кімнату — Залу Імен, поява якої є результатом реалізації проекту по збору даних про загиблих у роки Шоа, про який йшла мова вище. У Залі Імен збираються та зберігаються фотографії, імена та біографічні дані мільйонів знищених євреїв, які найчастіше є єдиним пам'ятником загиблим. Ще крок і ось, нарешті, — вихід! Відвідувачі з полегшенням потрапляють на світлий оглядовий майданчик, з якого відкриваються краєвиди сучасного Єрусалиму (у цьому вбачається певний символізм: не зважаючи на спроби нацистів знищити єврейський народ, євреї не лише вижили, а й спромоглися відродити власну державу, яку вони змушені захищати з першого дня її існування і по сьогодні). Травматичний досвід минулого зникає у відвідувачів Музею із променями

сонця, але обличчя людей із Залу Пам'яті залишаються перед очима, нагадуючи, що світле сучасне і майбутнє можливе лише за умови збереження пам'яті про безвинні жертви та злочини, які проти них вчинили. Тільки зробивши певні висновки з причин уможливлення даної трагедії, можна попередити її повторення в майбутньому.

З огляду на те, що в сучасній Україні досі не існує єдиної моделі пам'яті, а історію використовують, як інструмент для мобілізації під свої знамена різні політичні сили, які радше сіють розбіжності в українському суспільстві, ніж сприяють його консолідації, нам варто запозичити досвід Яд Вашем для вироблення цілісної і достовірної картини історії, яка б не перетворювала українців на безмовних жертв Голодомору чи імперських зазіхань, а формувала б відчуття власної відповідальності за те, що відбувається з нашим народом та народами, що проживали на українських землях у різні часи. Адже чимало євреїв, із 6 млн загинулих у роки Шоа, проживали на території України (про що красномовно свідчать надписи на брилах у Долині Громад), і серед представників нашого народу є ті, хто закарбував себе тавром вбивці. Сьогодні про це згадувати важко і не усім приємно. Але «подолання історії» можливе лише за умови чесного і справедливого її висвітлення. До того ж відомо, що світ тримається на добрих людях. Про кращих представників нашої нації зберігається пам'ять у Саду Праведників. Є надія, що найближчим часом до майже двох з половиною тисяч українських Праведників долучиться й ім'я митрополита Андрея Шептицького, 150-річчя з дня народження якого святкується цього року. Дискусія, що триває в Яд Вашем з приводу «надавати чи не надавати звання Праведника Світу Андрееві Шептицькому?» вже чотирнадцятий рік, свідчить про складність прийняття подібних рішень з огляду на неоднозначність деяких вчинків митрополита в умовах екстремі, і зайвий раз переконує, що в роки війн та геноцидів не має і не може бути простих рішень складних питань навіть для таких мудрих та неординарних особистостей, як митрополит Андрей. Велика увага на семінарі приділялася також можливостям використання фото- та відеоматеріалів при викладанні теми Шоа, конкретним прийомам роботи з художніми та документальними фільмами, прийомам роботи з свідченнями очевидців Катастрофи. Усім запам'яталася зустріч з Манею Бігунов,

яка розповідаючи про побачене в роки Голокосту не лише сама вкотре переживала ті страшні події, а й викликала співчуття в слухачів. Сльози на очі наверталися не лише в жіночій частині аудиторії. Лесть стримували емоції й чоловіки, серед них і Посол України в Ізраїлі, який завітав до Меморіалу «Яд Вашем», щоб поспілкуватися з українськими освітянами.

Не зважаючи на те, що жителі Ізраїлю, і, зокрема, Єрусалиму, страждали від терактів, чисельність яких особливо зросла в останні місяці, організатори семінару доклали усіх зусиль, щоб забезпечити нам не лише безпеку під час навчання, а й надати можливість мандрувати країною, познайомитися з її історією та культурою. Багаж знань, вмінь, емоцій та спогадів, що ми отримали під час поїздки до Ізраїлю слугуватиме нам все подальше життя. То ж хочеться щиро дякувати усім, хто був причетний до організації та проведення даного заходу. А також — побажати миру ізраїльському народові!

*Анна Сизова, учитель історії,
м. Первомайськ, Миколаївська область*

Мене приємно вразила висококласна професійність, дисциплінованість, відповідальність, пунктуальність всіх лекторів, модераторів семінару. Невимушено, дуже інтелекгентно та коректно спрямовувала в необхідне русло наші обговорення, дискусії, практичні вправи пані Ноа Сігал. Викладачі Єврейського Університету, Університету Бар-Ілан озброїли нас знаннями про структуру єврейської общини (д-р. І. Лорье), д-р. Зоя Копельман зробила аналіз з теми усвідомлення Катастрофи в художній літературі. З тонким юмором д-р. Мордехай Юшковський представив слухачам все розмаїття, різнобарв'я мови ідіш (дуже хочеться тепер прочитати Авраама Карпиновича «Вильно сквозь смех и слезы»). Лекції, презентації, практикуми, коментарі пані Ноа Сігал, Михайло Тяглого та інших викладачів — це досвід корисний для всіх вчителів-практиків. Під час семінару наукова теорія з актуальних питань підкріплювалася інформацією та колосальними враженнями від відвідування синагоги, музеїв Ізраїля, Герцля, комплексу Яд Вашем. Я запам'ятала слова неперевершеного гіду Розі Златопольської: «Я люблю Єрусалим, він для мене завжди цікавий». Завдяки професійному викладацькому складу, чудовій науковій організації семінару всі його учасники здобули безцінний скарб знань. Відкритість, творчість, доброзичливість жителів сучасного Ізраїлю руйнує стереотипи, показує приклад як протистояти ксенофобії, антисемітизму, дискримінації в сучасному житті.

*Ольга Моторкіна,
учитель історії, м. Миколаїв*

Для моєї педагогічної діяльності виявився цінним матеріал з методики викладання теми (Три ляльки, Альбом Аушвіц та інші) та практикум у навчальному центрі. Також дані рекомендації щодо використання візуальних джерел (сучасні відеосвідчення, художні фільми) під час роботи з дітьми та ознайомлення з методичним, дослідницьким наповненням сайтів та можливостями використання їх під час занять та в позаурочний час навчально-виховного процесу. Оживає історія Голокосту під час зустрічі із Манею Бігунов

*Зустріч української групи із очевидцем Катастрофи
Манею Бігунов*

та захоплює інтерактивний підхід побудови експозицій у музеях (музей Герцля, історичний музей Яд Вашем). Під час відвідування пам'ятних місць на території Яд Вашему вражали неординарністю побудови експозиції, які змушують замислитися над подіями Катастрофи. Більшість матеріалу побаченого та почутого було для мене певним відкриттям. Цінними є рекомендації щодо проведення дослідницької роботи з учнями, використовуючи архівні матеріали Яд Вашем. Прийнятна для мене концепція викладання історії Голокосту (розповідати не як убивали, а як виживали євреї під час війни). Достатньо отримала інформації для того, щоб спробувати скласти програму спецкурсу з даної теми

*Наталія Горбачова, учитель історії,
м. Цюрупинськ, Херсонської області*

Лекційний блок урізноманітнювали практичні заняття. Практикум виставка з історії польських євреїв у міжвоєнний період дозволила учасникам на собі відчути долю і життя всієї різноманітності польського єврейства в міжвоєнний період. Ми отримали нагоду побачити міжвоєнний світ очима і кримінального злочинця, і дівчинки із заможної хасидської родини, і рабина, і молоді сьоністки, і не-приспосованого до життя хлопчика, і поета, і науковця, з їхнього погляду оцінити ситуацію і спроектувати, як склалася їх доля під час Катастрофи. Практикум з методиками Міжнародної школи викладання та вивчення історії Голокосту надав нам можливість ознайомитися із новими прийомами навчання, виступити в ролі і вчителя, і учня. Практикум в Учбовому Центрі дозволив зрозуміти яким чином за допомогою новітніх інформаційних технологій можна не лише надати певну інформацію, а й викликати внутрішній діалог. Найемоційнішим моментом нашої роботи була зустріч з очевидцем трагедії, нашою землячкою Манею Бігунов. Ми з уст першої особи дізналися про всі відчуття, переживання, страхи, сподівання юної дівчини, яка декілька разів перебувала на межі життя і смерті.

*Юлія Різник,
аспірант ЧНУ імені Б. Хмельницького,
вчитель історії Коврайського НВК імені Г.С. Сковороди
Золотоніської районної ради Черкаської області*

Слід відмітити методично грамотно побудований план проведення семінару, належну підготовку викладачів, змістовні та пізнавальні екскурсії в самому музеї та історичними місцями Ізраїлю. Перші дні семінару вразили мене плідною співпрацею та своєю толерантністю, зацікавленістю обраних тем та питань, що виносилися на обговорення. Проведення практикумів дало можливість глибше пізнати проблему Голокосту, зрозуміти її масштаби, роль єврейського населення в прагненні до побудови своєї держави. Знайомство з експозиціями Меморіалу «Яд Вашем» дали наочне відображення того жахиття, що відбувалося і що було спрямоване на винищення єврейського населення. Музей зроблений так, щоб ми могли максимально відчути страждання людей, що пережили Голокост. Ми ходили вулицями Варшави, бували у квартирах німецьких євреїв, читали їх книги, бачили настільні ігри, зроблені в'язнями концтаборів, чули спогади очевидців, тих, хто врятував,

Під час екскурсії меморіалом «Яд Вашем»

кого врятували, кого замордували. Слухаючи екскурсоводів Яд Вашем, ми вражені мужністю єврейського народу, який не зламався в жахливих умовах, зібрав по крупинкам факти і зберіг пам'ять про трагедію Голокосту, щоб передати нащадкам. «Яд Вашем» на серйозному академічному рівні опікується Музеєм історії Голокосту, меморіальними пам'ятниками — Дитячим меморіалом чи Залом пам'яті, Музеєм мистецтва Голокосту, алеєю Праведників народів світу та ін.. Долина єврейських общин довоєнного періоду приємно вразила, адже всі ми віднайшли на тих кам'яних брилах відбитки назв наших містечок.

*Лариса Пишна,
учитель історії та правознавства
Доманівської ЗОШ І–ІІІ ступенів №2,
Миколаївська область*

Більше 20 учителів, що були запрошені на семінар, прибувши до Меморіального комплексу Яд Вашем, були переповнені сподіваннями почути і побачити нові методи у вивченні історії Голокосту, ознайомитися з новою інформацією та на власні очі побачити документальні свідчення цієї жахливої трагедії.

Програма семінару була складена на високому рівні. Лекції супроводжувалися екскурсіями по території історичного музею Яд Вашем, потім закріплювались практичними заняттями, знайомством з історичними документами архіву. Всі заняття були дуже цікаві по формі, змісту та викладанню. Я, разом зі своїми колегами, прослухала лекції фахівців, які не один рік науково досліджують історію Голокосту: М. Тяглий, Д. Романовський, З. Дашевський, М. Юшковський, І. Абрамські. Дуже цікавою була лекція Нікі Гелфанд на тему: «Сучасне ізраїльське суспільство», урок-практикум: «Збереження єврейських звичаїв перед загрозою смерті», проведений п. Ноа Сігал. Всі лектори та екскурсоводи викликали надзвичайні враження своєю високою ерудицією, глибокими знаннями та професіоналізмом. Побувавши в музеях ми переконались, тут все говорить за себе, кожен експонат, кожен куточок, кожна фігура... слів годі й шукати, це треба побачити. Дуже цікавими були заняття-екскурсії в музеях Яд Вашем. Екскурсоводи Ноа Сігал,

Діна Кайзерман, Роза Златопольська проводили екскурсії враховуючи традиційні і сучасні форми історичного викладання: карти, документи, звукові повідомлення, читання текстів, фільми, макети. Особисто в мене незабутнє враження викликало відвідування Гори пам'яті та музею Герцля. Безцінний внесок для своєї педагогічної діяльності я отримала на заняттях, де ми познайомилися з офіційним веб-сайтом Яд Вашем та необхідними реко-

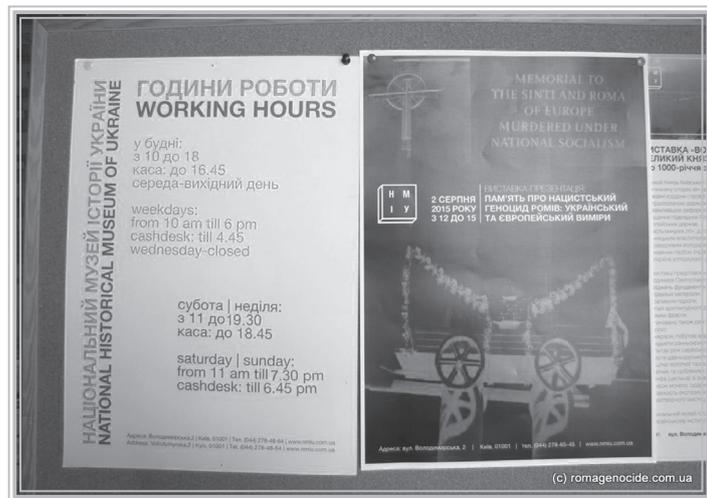
ментаціями для користування в процесі викладання теми історії Голокосту. Велика подяка за методичні розробки та фільми Яд Вашем, що допомагають у викладанні даної теми сьогодні, коли вже майже не залишилось серед нас тих, хто пережив трагедію.

Світлана Бережок,
учитель історії Запорізького навчально-виховного
комплексу «Вибір», м.Запоріжжя

ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГЕНОЦИДУ РОМІВ

ГОЛОСИ ПРИЗАБУТОЇ ПАМ'ЯТІ

Геноцид ромів досі залишається маловідомим для українського суспільства. Це не просто частина жакливної історії Голокосту, а й одна з ланок антициганізму — багатовікового ланцюга пригноблень і переслідувань, базованих на упередженнях, що глибоко закоренились у європейському суспільстві. У неділю, 2 серпня 2015 р. у Національному музеї історії України (Київ, вул. Володимирська, 2, 3-й поверх) відбулось відкриття виставки та презентації на тему «Пам'ять про нацистський геноцид ромів: український та європейський виміри (до 70-річчя закінчення Другої світової війни, до Міжнародного дня пам'яті жертв геноциду ромів та 10-ї річниці його офіційного відзначення в Україні)».

Уперше після 2007 року (коли в березні — квітні в Українському домі експонувалась виставка із Центра документації та культури сінті і ромів «Голокост проти ромів»), в Україні відбулась культурно-меморіальна подія, що стала результатом співпраці державної музейної установи, ромських громадських організацій та академічної науки. 71 рік тому, у ніч з 2 на 3 серпня 1944 року в нацистському таборі смерті Аушвіц-Біркенау в газових камерах було знищено 2897 циган. Загалом у цьому таборі загинуло понад 20 тисяч циган з 14 країн. У багатьох державах Європи 2 серпня відзначають на офіційному рівні як День вшанування пам'яті жертв нацистського геноциду ромів 1933–1945 років. З 2004 року до відзначення цієї дати долучилась і Україна (постанова Верховної Ради України № 2085–IV від 8 жовтня 2004 року). У квітні 2015 року в Європарламенті відбулись слухання і після голосування було прийня-

то рішення про визнання 2 серпня Загальноєвропейським днем пам'яті жертв геноциду ромів.

Такі дні пам'яті для ромської спільноти дуже важливі, певною мірою, навіть важливіші, ніж дні пам'яті в інших спільнотах. Оскільки роми не мають власної державності, інформаційних приводів привернути увагу до власної історії і власних проблем у них набагато менше, ніж у спільнот, які мають свою державність і інституційну підтримку.

На відкритті виставки в Міжнародний день геноциду ромів відбулась низка науково-просвітніх презентацій. Виставка тривала в Музеї впродовж тижня. На ній були представлені: слайд-шоу довоєнних фото ромів; експонувалися видання по темі, опубліковані в Україні та Польщі. Фотовиставка розташовувалась на 3-му поверсі музею і складалася з копій фотографій часів війни з німецьких архівів, що нині покладені в основу постійних експозицій по геноциду ромів і сінті в Німеччині і Польщі; світлин з відкриття пам'ятних знаків жертвам геноциду ромів, встановлених у різних регіонах України; традиції меморіалізації останніх років у Польщі та Німеччині; текстів-спогадів і фото українських ромів, які пережили геноцид; матеріали про дослідження геноциду ромів Українським центром вивчення Голокосту (візуальна інформація про сайт www.romagenocide.com.ua, проекти, шкільний конкурс, видання); інфографіка про пам'ятні дати до геноциду ромів у світі; текст рішення Європарламенту про відзначення Європейського дня пам'яті жертв геноциду ромів. Автором концепції була куратор виставки старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, кандидат історичних наук Наталія Зіневич.

Організаторами заходу виступили Національний музей історії України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Міжнародний благодійний ромський жіночий фонд «Чіріклі»; захід відбувся за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». У вступному слові модератора співробітник Українського центру вивчення історії Голокосту Михайло Тяглий коротко окреслив історичні події, які стали поштовхом для встановлення пам'ятної дати 2 серпня — у міжнародному, українському і європейському контекстах. Виставку привітав заступник директора з наукової роботи Національного музею історії України Богдан Патриляк, зазначаючи, що сумна подія, яка зібрала усіх присутніх, досі залишається малознаною в українському суспільстві. Змінити цю ситуацію мають у співпраці українські державні наукові й куль-

турні інституції, а також ініціативи ромських громадських організацій та інші сектори громадянського суспільства.

З вітальним словом виступила віце-президент Міжнародного благодійного ромського жіночого фонду «Чірі-клі» Земфіра Кондур, наголосивши у своєму виступі, що на сьогодні пам'ять про геноцид ромів швидко втрачається як пласт родинної історії, бо відходять безпосередні свідки тих подій, тому вкрай важливо переносити акцент з неофіційного відзначення на офіційний рівні пам'яті. Для цього ромським громадам недостатньо лише усвідомлення факту спільних трагічних подій часів Другої світової війни — над увічненням пам'яті потрібно більш активно працювати, аби майбутні покоління не стали ані жертвами, ані катами. Важливе місце в тривалій боротьбі за громадянські права і встановлення історичної справедливості належить голові Центральної ради німецьких сінти та рома Романі Розе (з 1982 року), директору Документального і культурного центру німецьких сінти та рома (відкрито в Гейдельберзі 1990 року). 13 осіб з його родини були вбиті нацистами в таборах Аушвіц і Равенсбрюк під час геноциду. Юліан Кондур здійснив синхронний переклад з англійської відео програми «Німецька хвиля» (відео є в ютюбі), у якій Романі Розе розповідає про історію створення Меморіалу загиблим ромам у Берліні і його відкриття наприкінці 2012 року.

Виступ ромської поетеси Рані Романі
(Раїси Борисівни Набаранчук)

Ромська поетеса, киянка Рані Романі (Раїса Борисівна Набаранчук) прочитала свої вірші про Бабин Яр і трагедію війни ромською мовою, а також висловила свої думки з приводу невирішеності питання зі встановлення пам'ятника загиблим у Бабиному Яру ромам, серед яких були і члени її родини. Першими жертвами в Бабиному Яру були чотири ромські табори. Це були кочові роми, які приїхали до Києва. Зазвичай восени роми кочували в міста, оскільки там знаходились великі ярмарки, де вони торгували. Упродовж окупації в Києві періодично проводились облави на ромів, які змушені були переховуватись у підвалах, та тікати в сільську місцевість. Рані Романі також поділилась враженням від участі в цьогорічному польському меморіальному Міжнародному «Каравані пам'яті» ромів, який відбувся 23–25 липня 2015 р. в Малопольському воеводстві. Організатори події — співробітники Тарновського етнографічного музею разом із численними гостями, більшість з яких становили роми, відвідали міста Тарнов,

Нагородження учасників конкурсу

Жабно, Бельча, Боржечин, Щурова, де вшанували пам'ять ромів, знищених у роки Другої світової війни.

У презентації про культуру пам'яті про геноцид ромів старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, кандидат історичних наук Наталія Зіневич розповіла присутнім про історію визнання міжнародною спільнотою факту нацистського геноциду ромів за расовою ознакою, крізь призму біографії родини Романі Розе, та підйоми і спади процесу меморіалізації геноциду ромів в Україні впродовж останніх двадцяти років.

З погляду нацистської расової теорії, роми сприймалися як загроза расовій чистоті німців. Хоча цигани були вихідцями з Індії і говорили мовою індо-арійської групи, тобто, були арійцями не менше, ніж самі німці, була розроблена псевдонаукова теорія, за якою, європейські роми — це суміш арійського племені з найнижчими расами всього світу. Це нібито пояснює їхнє бродяжництво й асоціальність. Для вивчення ромів у Третьюму Райху створювалися спеціальні інститути. В Антропологічному інституті Дюкінгеймського університету донедавна зберігалася картотека на 20 тисяч знищених ромів. Це 16-метрові стелажі з документами, фото, відбитками пальців, переліком родичів. У міжвоєнний період нацисти вивчали циган, щоб убивати... Це наклало негативний відбиток на спілкування ромів із науковцями. І досі цей негативний вплив заважає розвитку ромської науки, бо на генетичному рівні закладений страх того, що будь-яка інформація про ромів може бути використана проти них, продовжує перебувати в полі думок ромів.

Під час відкриття виставки відбувся показ відеоролика, створеного ромськими студентами, з коментарем Юліана Кондура. Соціальний відеоролік переміг у конкурсі творчих робіт «Країна пам'яті», організованому Посольством Угорщини в Україні в рамках головування в Міжнародному альянсі пам'яті жертв Голокосту (International Holocaust Remembrance Alliance, IHRA) у партнерстві з Ромською програмною ініціативою Міжнародного фонду «Відродження» та Інститутом візуальної історії та освіти Фонду Шоа. Відеоролік із закликком «Знай. Пам'ятай. Ділись» створили молоді роми з різних міст України. Більшість учасників проекту розповіли о своїх враженнях від участі в проекті, зазначаючи, що передусім для себе зрозуміли, наскільки мало їм відомо про трагедію власного народу. Аби почати змінювати цю ситуацію, організатори виставки подарували студентам українське видання книги

Ніколая Бессонова «Циганська трагедія», т. 2 — «Озброєна відсіч» (Харків, 2010), опубліковану ромською організацією «Чачіпе» і люб'язно надані Миколою Бурлуцьким.

За відеопрезентацією про щорічні меморіальні «Кавани пам'яті» в Польщі розповіла аспірантка Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Тетяна Сторожко. Були окреслені основні складові вже усталеної традиції увічнення пам'яті ромів, загиблих у Польщі під час Другої світової війни, подвижницьку працю директора музею циганської культури Адама Бартоша та очолюваного ним колективу співробітників, продемонстровані оригінальні фотографії з цього року заходу. У рамках освітнього проекту, що реалізується на базі Етнографічного музею в Тарнові, де функціонує постійна виставка, присвячена історії та культурі ромів, проводяться регулярні зустрічі ромських дітей (а також їхніх неромських друзів). Через безпосередній контакт зі спадщиною своїх предків циганські діти мають змогу усвідомити себе частиною окремого народу, познайомитися з власною історією та культурою.

Відкриття виставки завершила презентація Михайлом Тяглим проекту Українського центру вивчення історії Голокосту «Геноцид ромів часів окупації України (1941–1944): дослідження, викладання, увічнення пам'яті», що виконується за підтримки німецького фонду «Пам'ять, відповідальність та майбутнє». На заході також було анонсовано створення ромського радіо. Вихід у ефір програм (ромською, українською, російською та англійською мовами) й запуск мультимедійного інтернет-порталу відбудуться наприкінці вересня 2015 року.

Популяризація знань про геноцид ромів, історію боротьби за право увічнювати пам'ять про загиблих, вітчизняний та зарубіжний досвід взаєморозуміння можуть стати важливим кроком до започаткування суспільних змін, які дозволять розвивати культуру поваги до етносу, представники якого вже понад сім століть мешкають поруч з нами. Це шлях до подолання стереотипів і страхів, породжених упередженнями та елементарним незнанням історії та куль-

Учасники комеморативної зустрічі та відкриття виставки 2 серпня 2015 р.

тури сусідів. Це одне з актуальних завдань українського суспільства на шляху до толерантності, миру та розвитку.

Владні структури, на жаль, сьогодні не долучені до цього процесу. Приємним винятком стала офіційна заява очільника Закарпатської облдержадміністрації Г. Москаля, який пообіцяв, що обласна влада виділить кошти та оформить офіційне встановлення пам'ятного хреста на місці масових поховань ромів, які померли під час Другої світової війни на території трудового ромського табору «Шахта». Цьогоріч заява від Міністерства культури до 2 серпня на офіційному сайті обмежилася лише констатацією факту проведення цієї виставки в підпорядкованій їй державній установі — Національному музеї історії України. Експонована в Києві фотовиставка та історична й меморіальна презентації були показані під час одноденних презентацій для працівників Центральної бібліотечної системи Дарницького району, а також у Чернігові, Одесі та Запоріжжі.

Наталія Зіневич,
к.і.н., старший науковий співробітник
Інституту української археографії і джерелознавства
ім. М. Грушевського НАН України.

Фото Ольги Каменевої

ЗАХІД З НАГОДИ МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГЕНОЦИДУ РОМІВ

3 серпня 2015 р. в приміщенні бібліотеки сімейного читання № 160 (Київ) пройшов захід з нагоди Міжнародного дня пам'яті жертв геноциду ромів. У рамках заходу відбулася зустріч працівників бібліотек Дарницького району з кандидатом історичних наук, співробітником Інституту української археографії та джерелознавства Наталією Зіневич, відповідальним редактором часопису «Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі» Михайлом Тяглим та віце-президентом ромського благодійного фонду «Чіріклі» Земфірою Кондур.

Учасники заходу мали змогу ознайомитись з фото- та відеоматеріалами, історичними документами щодо історії проживання ромів в Україні та трагічних подій часів другої світової війни. Також відбулося обговорення питань щодо сучасного становища ромського населення України та перспективних планів щодо інтеграції ромської національної общини до суспільного життя Дарницького району.

Матеріал з вебсайту Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації darn.kievcity.gov.ua/news/13918.html

Учасники заходу

НАУКОВІ ПОДІЇ

УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКИЙ НАУКОВИЙ СЕМІНАР
ДЛЯ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

«ПОРІВНЯЛЬНІ ПІДХОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ ГЕНОЦИДУ І МАСОВИХ УБИВСТВ»

Український центр вивчення історії Голокосту спільно з Історичним факультетом КНУ ім. Т. Шевченка та французьким Меморіалом де ла Шоа (м. Париж) 18–20 листопада 2015 року провів Науковий семінар для молодих дослідників «Порівняльні підходи в дослідженні геноциду і масових убивств» за участю українських та французьких вчених. Протягом трьох днів семінару учасники слухали виступи науковців з України та Франції, та розглядали різноманітні питання, пов'язані із дослідженнями історії геноциду та масових убивств. Дискусії стосувалися трагічних подій та злочинів диктаторських режимів протягом ХХ століття. Пропонуємо нашим читачам уривок з однієї рефлексії про проблематику семінару, нашого колеги, історика Артема Харченко. Повністю цей текст був опублікований на сайті Historians.in.ua

Студії про геноциди (Genocide studies) в Україні:
навіяне останнім листопадом

Завдяки запрошенню Українського центру вивчення історії Голокосту я отримав можливість відвідати французько-український дослідницький семінар, який відбувся 18–20 листопада в Києві. Організаторами заходу стали Меморіал де ля Шоа, істфак КНУ імені Т. Шевченка та вищезгаданий Центр.

Виступ Хелен Дюма,
Національний центр наукових досліджень, Франція

Семінар складався з кількох панелей, де виступали визнані наукові авторитети, зокрема — Ніколя Верт, Дітер Поль, Ів Тарнон, Олександр Зайцев, Іван Патриляк. Виступи дослідників супроводжувались дискусіями, до яких мали змогу долучитись присутні. Проблематика семінару відповідаючи підходу сучасних Genocide Studies охоплювала широке коло тем, згадуючи події в Руанді, трагедію ромів, масові вбивства 1919–1920 років та трагічні сторінки українсько-польських відносин тощо. Але, головна увага була зосереджена на двох подіях, тісно пов'язаних з історією України — Голодоморі та Голокості. Тут предметом обговорення стала сама термінологія, зокрема стосовно підставового терміну — «геноцид». А крім того, було піднято питання стосовно ідеологій, під гаслами яких були

вбиті мільйони людей, застосування біографічного підходу в дослідженнях, проблеми колаборації та сучасних комеморативних процесів.

Участь у обговоренні поставлених проблем дала можливість наживо спостерігати наукову комунікацію українських дослідників із західними колегами і спробувати скласти враження щодо залучення вітчизняних науковців до студій з геноцидів. Останні недаремно вважаються однією з найпопулярніших тем у світі, мають надзвичайний масив літератури та велику кількість дослідників, десятки відомих часописів та інтернет-ресурсів, заповнені слухачами студентські аудиторії.

Враховуючи значущість двох названих тем — Голодомору та Голокосту для українського суспільства загалом, та можливості які вони надають залученим у дослідження українським фахівцям, варто було б очікувати плідного просування в цій галузі. Наскільки вдалим є цей поступ? Відповіді на це питання нерідко бувають протилежними. Але ж, тут необхідно враховувати саму ситуацію з присутністю тем Голодомору та Голокосту в академічному просторі України. Тривале замовчування обидвох тем у радянській Україні було виявом насильницької радянської амнезії, яку до певної міри успадкувала і незалежна держава. Не так багато дослідників поза межами України займаються проблемою Голодомору, хоча серед них є надзвичайно авторитетні імена, як то Андреа Граціозі, Ніколя Верт, Роман Сербин. Побіжно торкались теми Голодомору Марк фон Гаген, Гіроакі Куромія тощо. Останні роки актуалізація української тематики в сьогоdnішньому світі спричинила нове підвищення інтересу. Тема Голодомору підіймається в дискусіях у США, Німеччині, Нідерландах, Франції. Українські науковці мають надзвичайну можливість відповісти зливою власних досліджень, вписавши проблематику в ширший контекст студій з геноцидів.

Однак попри певні зміни, проблема Голодомору загалом продовжує існування на периферії досліджень геноцидів і це незважаючи на більше ніж двадцять тисяч публікацій, що позірно дають підстави казати про те, що тема є однією з найбільш розроблених у світі.

Наприклад, політолог Тетяна Журженко пише, що: «наратив про Великий Голод... став одним з наріжних каменів у побудові нації» від моменту появи незалежної України. Хоча це відносно справедливо, бо відповідні дослідження мали змогу отримати підтримку в Україні лише

протягом президентства В. Ющенка і останні роки, після Революції Гідності (така підтримка, звичайно, не гарантувала якості розвідок, тож оцінки історіографії відповідних періодів різняться). Ситуацію в інші періоди характеризують слова одного з академічних «відкривачів» теми Голодомору — Джеймса Мейса, який писав, що «Голод займає дуже маргінальне місце в колективній пам'яті в Україні, й на рівні офіційної політики, й у масовій свідомості» (при всьому розумінні того, наскільки особистою була ця тема для поважного науковця). Презентація ж теми Голодомору у виші/школі та проблема меморіалізації трагедії в східних та південних регіонах України, місцевостях які були в епіцентрі тих подій, до сьогодні залишають чимало питань і є свідченням, у тому числі, слабкості академічної спільноти, яка майже не в силах впливати на ситуацію.

Загальне фото учасників семінару

Разом з тим, навіть у сприятливі для теми часи, політикум, сприйнявши ідею Голодомору, як геноциду вчиненого московським урядом (ще й з тяглістю такої політики останнього до часів Російської імперії), певною мірою зробив професійних істориків заручниками ситуації, що наразі зберігається. Дехто з дослідників не погоджується з цим і говорить про гальмування науки через такі підходи, звинувачуючи колег у свідомій інструменталізації, тяжінні до віктимно-героїчного дискурсу, стрижнем яких є укладання подій голоду 1932–1933 років у «прокрустове ліжко» концепції геноциду. Інші обирають служіння державі на ідеологічному фронті — де розповідь про Голодомор стала мабуть найпотужнішою зброєю, вбачаючи в цьому свій громадянський обов'язок. Наразі здається, що жоден з фахівців не може уникнути необхідності балансування між заполітизованістю теми та дотриманням фахових критеріїв. Серед дослідників чії праці утримували омріяну фахівцями академічну відстороненість імена відомі академічній спільноті і поза межами України — патріарх української історичної науки С. Кульчицький, а також В. Васильєв, Л. Гриневич.

На цьому тлі, проблема досліджень Голокосту та місця трагедії в пам'яті українського суспільства є справжнім викликом пам'яті, як про це пише польський дослідник Томаш Стрик. Викликом, що і сьогодні не отримав гідної відповіді. А точніше, ми можемо спостерігати ганебну зневагу до теми, яка супроводжується мантрами про необхідність долучення пам'яті про ці трагічні події до національного дискурсу, при майже повній відсутності реальних кроків з боку держави та системи освіти впливати на ситуацію. Дослідники нерідко зауважують на тому, що трагедія українських євреїв тривалий час сприймалась як «чужа»,

при тому, що комемораційні практики Ізраїлю стосовно Катастрофи, подаються як гідний наслідування приклад (але гідний для «своїх» трагедій). Анатолій Подольський стверджує, що Голокост, як історичне явище в Україні тривалий час залишався малодослідженим, майже невідомим у навчальному процесі і немеморіалізованим. Державі можна дякувати лише за те, що вона не заважає ініціативам інших акторів. У цій ситуації, громадський чинник стає вирішальним. І тоді неурядові організації змушені брати на себе не лише проведення семінарів та конференцій, запрошення іноземних фахівців для обміну досвідом та видання фахового часопису, але й організувати закордонні стажування для вчителів, готувати методичні посібники тощо. В Україні можливо ще не сформувалась наукова школа з досліджень Голокосту, але окремі дослідники вже мають ім'я в академічній спільноті, публікуючи свої тексти в провідних західних виданнях.

Повертаючись до дискусій семінару, хотілося б відзначити кілька моментів, які впадали в око особисто мені. Не полишало відчуття того, що підняті теми є аж надто актуальними і «особистими» для українських фахівців. Виділявся один з виступів українських промовців, але на те були, як то кажуть, свої причини. Наскільки легко проговорювали певні моменти французькі дослідники, настільки важко, особливо помітно для слухача обізнаного з українськими дискусіями, з пересторогами, вимовлялись аналогічні речі українськими науковцями. У першу чергу, такими гострими ставали питання колаборації та участі представників радикально-націоналістичних угруповань у подіях Голокосту. Наскільки широкою була палітра досліджень гостей (вихід на події в Руанді, нацистську окупаційну систему в Східній Європі), настільки егоцентричною (не виходячи, принаймні територіально, за суто українські сюжети), виглядала проблематика представлена господарями.

Вочевидь, формування української школи про геноцидні студії далеке від завершення, як і інтеграція її представників до ширшого академічного загалу. Наразі зростання емпіричного доробку домінує над методологією досліджень та окресленням концептуальних рамок, втім незручність такої ситуації усвідомлюється. Одним з рецептів для подолання проблем вбачаються комунікації з іноземними колегами. На мою думку, дистанція не є критичною, враховуючи внутрішні проблеми самих студій про геноциди. У них нерідко превалюють апеляції до правничих моментів, домінує політологічний підхід, особливо в дослідженнях сучасних геноцидів, концептуальність та методологія пасуть задніх у порівнянні з іншими напрямками історичних досліджень.

Що ж до існуючих у вітчизняній історіографії думок про стримуючу роль послуговування концепцією геноциду для фахових досліджень і тим як це виглядало в представлених до уваги слухачів доповідях, думається наступне. Концепція є концепцією, чи ми говоримо про явище Голокосту чи Голодомору. Вона не змушує притягувати факти і починати з висновків, сама по собі. Покажемо у цьому плані був виступ Дітера Поля, у якому знаний дослідник чітко окреслив наявні для задіяних у сфері дослідників перестороги. Усвідомлення таких загроз та намагання уникнути пастки і означає дотримання власної фаховості. Можу засвідчити, що українські дослідники, принаймні ті, з ким мав можливість це обговорювати, мають це усвідомлення, говорять про необхідність пошуку нових ракурсів, отримання ширшого контексту та компаративних досліджень.

Як один з таких нових ракурсів, почерпнутий з дискусії — погляд на процес масового насилля як на соціальний, з дослідженням поведінки окремих соціальних груп задіяних у ньому. У цьому плані — українські історики та їх іноземні колеги розмовляють «однією мовою».

Як завжди, з часом побачимо, наскільки вітчизняні дослідники приймають виклики і зможуть виходити на новий кількісний та якісний рівень рефлексій у означеній проблематиці. Потенціал нового покоління, що має за плечима сучасну освіту, знання мов та досвід тісної комунікації з ширшою академічною спільнотою, дає всі підстави на це розраховувати. Стрижневість подій Голодомору та Голокосту виглядає неунікненою темою для розуміння української історії минулого століття. Як пишуть знані фахівці, тема Го-

ломодору вірогідно має великий об'єднавчий потенціал для суспільства, Голокост змусить взяти на себе частку провини і необхідність збереження пам'яті про це. Тим не менш, усвідомлення співмірності трагедій виглядає запорукою для формування історичної пам'яті українського суспільства, як спільноти демократичної, яка в змозі оцінити злочини тоталітарних режимів. Реалізація такого підходу актуалізуватиме ці теми і вимагатиме фахової думки.

Артем Харченко, к.і.н.

доцент кафедри політичної історії НТУ «ХП»,
координатор проєктів Центру досліджень міжетнічних

відносин Східної Європи.

Джерело: historians.in.ua

Фото Надії Уфимцевої

СПІВПРАЦЯ З ЄАЕК

ПРОГРАМА «ТОЛЕРАНТНІСТЬ — УРОКИ ГОЛОКОСТУ» СЕМІНАР У МІНСЬКУ

У Мінську в рамках програми Євразійського єврейського конгресу (ЄАЕК) «Толерантність — уроки Голокосту» відбувся семінар з викладання історії Голокосту в системі шкільної та неформальної освіти. У семінарі взяли участь 29 вчителів шкіл, музейних працівників зі всієї Білорусі. Партнером Конгресу в організації та проведенні цього семінару став Український центр вивчення історії Голокосту.

27–30 октября в Минске в рамках программы Евроазиатского еврейского конгресса (ЕАЕК) «Толерантность — уроки Холокоста» состоялся семинар по преподаванию истории Холокоста в системе школьного и неформального образования. В семинаре приняли участие 29 учителей общеобразовательных школ, музейных работников, организаторов воспитательной работы, преподавателей колледжей из всех областей Беларуси.

Интенсивная программа семинара была составлена с учетом теоретического и методического компонентов. Общетеоретическую и методическую часть семинара блестяще провели Анатолий Подольский и Виталий Бобров, сотрудники Украинского центра изучения истории Холокоста, и координатор программы «Толерантность — уроки Холо-

Фрагмент меморіала «Яма», г. Мінск

Учасники семінару во время практикума

коста» Надежда Уфимцева. Лекции об истории геноцидов XX века и особенностях истории Холокоста в очередной раз подчеркивали, что Холокост трагедия не исключительно еврейского народа, а общеевропейская, общечеловеческая. О Холокосте как неотъемлемой части истории Беларуси говорили белорусские лекторы: Эммануил Иоффе, Кузьма Козак, Тамара Вершицкая.

Помимо лекций участники также участвовали в тренингах и дискуссиях, связанных с вопросами дилемм, пропаганды на оккупированных территориях. Тренеры предложили также методические разработки, в частности в работе с воспоминаниями, документами и даже художественными фильмами. Постоянным рефреном на семинаре звучала идея о необходимости борьбы с прояв-

леннями ксенофобії, антисемітизму, расизму і другими формами нетерпимості через виховання толерантності середі дітей і підлітків. Прикладом того, чим може обернутися «невинний» стереотип ілі предрасудки і расматривалась історія Голокосту і трагедія других жертв Другої світової, націонал-соціалізму і сталінізму. Прекрасним завершенням семінару стала екскурсія по Мінську єврейському с посещенням освітального центра в «Історической мастерской» і меморіала «Яма», которую провела Ілана Акоюн.

Проведення семінару стало можливим благодаря гранту Комісії по єврейским матеріальним іскам к Гер-

манії (Claims Conference). Фінансову підтримку оказав також Київський офіс ЕАЕК. Партнерами Конгресса в організації данного семінару стали: Союз белорусских єврейских обществєнных об'єднаній і общін (Борис Герстен і Вікторія Бруміна), Обществєнное об'єднанія «Республіканський Фонд «Холокост» (Вадим Акоюн), Український центр ізучення історії Голокосту (директор-член Генерального совета ЕАЕК д-р Анатолій Подольський).

За матеріалами сайту: eajc.org

Фото Надії Уфімцевої

ВИСТАВКИ ЦЕНТРУ

ВИСТАВКА «ГОЛОКОСТ У ПАМ'ЯТІ ПОКОЛІНЬ»

У Музеї Шолом-Алейхема в Києві 17 грудня 2015 року відбулось відкриття виставки «Голокост у пам'яті поколінь», що була організована за підтримки Посольства Німеччини в Україні та Єврейського фонду в Україні. На виставці представлені роботи учасників Всеукраїнських конкурсів «Історія та уроки Голокосту», які щороку проводить Український центр вивчення історії Голокосту. Голокост є неможливо складним для розуміння та осмислення історикам, філософам, художникам, будь-якій дорослій людині. Діти по-своєму сприймають історію Голокосту, і по-своєму розповідають про неї через творчі роботи.

«Пам'ять о Холокосте». Рисують діти України.

В Музеє Шолом-Алейхема с 18 декабря 2015 года в зале для переменных экспозицій експонувались творческіе работы учасників Всеукраїнських конкурсів «Історія та уроки Голокосту», которые ежегодно проводит Украинский центр ізучення історії Голокосту. Поражает контраст между возрастом авторов і тем, как они в своих работах отобразили тему Голокосту, тему, которую трудно осмыслить і значительно более зрелым мастерам. Чаше всего попытки профессиональных художников отобразить темы Второй мировой войны терпят крах. Дети используют очень простой, очень доступный язык изобразительного искусства для отображения одной из наибольших трагедий XX века.

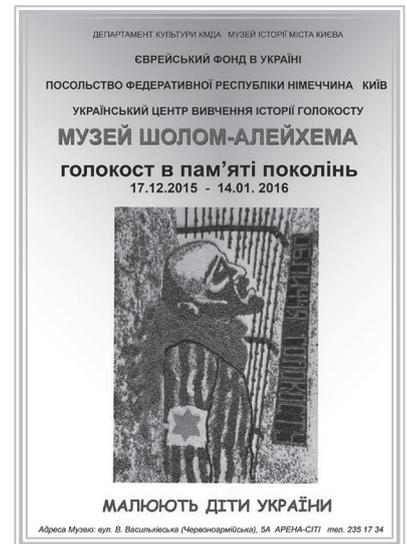

Фрагмент виставки

Оказывається, о человеческой трагедии, о горе, об ужасах войны, о жестокости можно рассказывать просто, не по-детски мудро. Много работ выполнены мастерски, очевидная профессиональная подготовка авторов. Однако, большая часть представленных работ создана учениками обычных общеобразовательных школ. Детей волновала тема Холокосту, і они выразили свои мнения, чувства, эмоции, с непосредственностью, наивностью самостоятельных художников. Эти работы создавали дети, но дети, труд души которых заслуживает наибольшего уважения, поскольку это продолжения тяжелого, но необходимого разговора о Холокосте. Виставка была организована при поддержке Еврейского фонда в Украине и Посольства Федеративной Республики Германия в Украине.

Открытие виставки «Пам'ять о Холокосте». Рисують діти України, которое состоялось 17 декабря в 16.00, стало событием в культурной жизни Киева, не смотря на то, что экспозиция виставки не совсем обычна для Музея Шолом-Алейхема. Как правило, в Музеє экспонуются произведения состоявшихся, известных мастеров. Тем не менее, это уже вторая виставка детских работ, которая организована Музеєм совместно с Украинским центром ізучення історії Голокосту.

На открытии присутствовало много почетных гостей — директор Департамента культуры Киевской городской государственной администрации Диана Олеговна

На відкритті виставки. Виступає Ірина Клімова

Попова, генеральний директор Музея історії міста Києва Булавина Лариса Ігорівна, співробітники Департаменту культури і Музею, представителі посольств Ізраїля, Німеччини, Румунії, учасники Єврейської школи №299 м. Києва. Ведучим церемонії відкриття виставки був президент Єврейського Фонду України Аркадій Монастирський. Гості в своїх виступах привітали учасників і

урючителів виставки, говорили про те, як важливо зберігати пам'ять про Голокост.

Розповідь про Конкурс і слова вдячності за співпрацю з Музеєм Шолом-Алейхема звучали в виступі директора Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолія Подольського — одного з організаторів виставки. Відкрила торжественну частину Директор Музею Шолом-Алейхема Ірина Клімова. Багаторічне співпрацювання з Центром вивчення історії Голокосту, робота в Жюрі Конкурсу в секції «Ізобразителське мистецтво» дозволило їй створити експозиції як першою так і другою виставки робіт юних митців-учасників Конкурсу. В завершенні торжественного відкриття виставки виступив голова Асоціації колишніх ув'язнених гетто і концлагерів Борис Забарко.

Сюрпризом для всіх присутніх було виступання юною співачкою Аделі Шурубурі. Звучали пісні на ідиш і на українському. Закінчив вечір виступання співака і актора, соліста Київського Національного академічного театру оперети, лауреата всукраїнського конкурсу Дмитрія Шарабуріна (баритон). Виставка експонувалася в Музеї протягом місяця.

*Ірина Клімова, мистецтвозведець,
директор Музею Шолом-Алейхема, Київ*

ВИСТАВКА «ЄВРЕЙСЬКІ ДІТИ УКРАЇНИ — ЖЕРТВИ ГОЛОКОСТУ» НА ТЕРЕНАХ ХЕРСОНЩИНИ

З 7 по 11 грудня 2015 року в м. Цюрупинськ, у Цюрупинській спеціалізованій школі І—ІІІ ступенів №2 з поглибленим вивченням іноземних мов працювала освітня та навчально-методична виставка «Єврейські діти України — жертви Голокосту». Ця виставка має свою, вже значну, історію. Матеріали для виставки були підготовлені науковцями Українського центру вивчення історії Голокосту, що працює вже багато років у Києві. Ці матеріали (сама виставка та каталог до неї) під назвою «Єврейські діти України — жертви Голокосту» стали частиною більшої загальної освітньої подорожньої виставки «Анна Франк — урок історії». Ці дві виставки разом подорожували нашою країною з 2005 по 2012 р. Матеріали виставки експонувалися

Гідами на виставці працювали учні школи № 2 м. Цюрупинська

Під час екскурсії виставкою

в школах, виставочних залах, університетах та мали неабиякий суспільний резонанс та сприяли вихованню міжнетничної толерантності в сучасному українському суспільстві.

Останніми роками Центр завжди підтримував ініціативу своїх колег-освітян та передавав виставку «Єврейські діти України — жертви Голокосту» до інших міст країни з метою її показу, передовсім для учнів шкіл. Завдяки нашим колегам-вчителям виставка приїхала цього року до Цюрупинська. Ініціатором проведення виставки став Ресурсний центр громадянської освіти, що працює в Цюрупинській спеціалізованій школі І—ІІІ ступенів №2, зокрема її керів-

Загальне фото по закінченню екскурсії

ник — учитель історії та суспільних дисциплін Надія Колпаченко, випускниця освітніх та педагогічних програм Центру. Підготовку дітей-гідів та методичну підтримку здійснив Український центр вивчення історії Голокосту. Тренером з підготовки гідів була Надія Уфимцева.

За перші кілька днів виставку відвідали учні Цюрупинської гімназії, Цюрупинської спеціалізованої школи №2, Тарасівська, Раденська, Казачелагерська школи, Цюрупинська спеціалізована школа №4 та заступники з навчально-виховної роботи шкіл району. Всього більш ніж 300 відвідувачів! Гідами на виставці працювали учні 7 та 8 класів Цюрупинської спеціалізованої школи I–III ступенів №2. Віримо, що для них ця виставка стала незабутнім та важливим досвідом. А відвідувачі, у свою чергу, дізналися про трагічну та героїчну долю євреїв України в часи Другої світової війни, зокрема приклади рятування українцями своїх співвітчизників євреїв у період Голокосту.

Просто вражають підсумкові результати роботи виставки «Єврейські діти України — жертви Голокосту» в Цюрупинській спеціалізованій школі I–III ступенів №2. Протягом п'яти робочих днів екскурсоводи провели 50 екскурсій, а кількість відвідувачів склала — 773 відвідувача! Виставку відвідали учні Цюрупинських спеціалізованих шкіл №2, №4, Цюрупинської гімназії, Тарасівської, Раденської, Казачелагерської, Брилівської, Абрикосівської

шкіл, завідувача музею Бойової Слави Центру дитячої та юнацької творчості, заступники директорів шкіл району з навчально-виховної роботи, представники батьківської громади, працівники районного

відділу освіти. Один з найважливіших показників успішності виставки — це відгуки тих, хто її побачив.

У книзі відгуків відвідувачі залишили свої враження:

- Велике спасибі за ґрунтовний рівень підготовки та роботу з популяризації такої важкої та важливої теми
- Дякую екскурсоводам за якісну та цікаву екскурсію! Було приємно почути історію єврейської громади м. Цюрупинськ.
- Завдяки цій виставці ми дізналися багато цікавого. Ми не очікували, що загинуло так багато людей. Дуже сподобалась підготовка учнів.
- Дякуємо за змістовний виклад інформації. Дуже вразила підготовка екскурсоводів, уміле володіння матеріалом.
- Інтерактивна форма подачі матеріалу. Діти добре володіють фактичним матеріалом і вільно спілкуються із аудиторією, легко відповідають на запитання.
- Цікавий та змістовний матеріал дає можливість замислитися над майбутнім та шанувати пам'ять загиблих.
- Дуже сподобалась екскурсія. Тема вражаюча і актуальна, особливо сьогодні, коли питання миру стоїть так важливо. Ми почули, якою була ситуація в містах України, а особливо доля дітей.

Такий успіх виставки став можливим тільки самовідданою праці юних екскурсоводів — учнів школи!

Особлива подяка за проведення виставки екскурсоводам, учням та ученицям 7-8 кл.: Палію Михайлу, Козлову Андрію, Королькову Олександрю, Бутко Світлані, Глущенко Володимирю, Пургиній Ірині, Моргун Анастасії, Недашковській Кристині, Бондаренко Анні, Прокопенко Ангеліні.

*Надія Колпаченко,
учитель історії та суспільних дисциплін,
керівник Ресурсного центру громадянської освіти
Цюрупинської спеціалізованої школи I–III ступенів №2,
м. Цюрупинськ, Херсонська область*

МЕМОРІАЛЬНІ ЗАХОДИ

ВІДКРИТТЯ МЕМОРІАЛУ НА ВІННИЧИНІ

На місці розстрілу в 1942 році в'язнів Ялтушківського гетто відкрито меморіал жертвам Голокосту

15 жовтня на території Мигалівецької сільської ради відбулося урочисте відкриття меморіалу жертвам Голокосту, спорудженого на місці розстрілу в 1942 році в'язнів Ялтушківського гетто між селами Лугове та Козарівка. У церемонії відкриття взяли участь постійний заступник Посла Німеччини в Україні пан Вольфганг Біндзайль, заступник надзвичайного та повноважного посла Румунії в Україні Іон Навал, науковці-дослідники історії Голокосту, краєзнавці, представники влади, єврейських організацій області та району, громадськість, учнівська молодь, журналісти низки

друкованих видань та телевізійних каналів. Ушанувати пам'ять загиблих приїхали й ті, чий родичі поховані в цих братських могилах.

На початку мітингу-реквієму до присутніх звернувся рабин міста Могилева-Подільського Мендель Ліхштейн та прочитав молитву. У своєму виступі він зазначив, що «душі загиблих дивляться з небес на нас і радіють, що ми про них пам'ятаємо». Так, ми не маємо права на забуття, повинні пам'ятати про ту страшну трагедію єврейського народу, щоб більше не повторилися подібні злочини. Про це

Виступ постійного заступника посла Німеччини в Україні п. Вольфганга Біндзайля

йшлося у виступі постійного заступника посла Німеччини в Україні пана Вольфганга Біндзайля, який також сказав: «Схиляю голову перед світлою пам'яттю жертв Голокосту, вклоняюся тим, хто пережив ті важкі часи і здолав усі труднощі, а також тим, хто, ризикуючи своїм життям, рятував євреїв у роки Другої світової війни».

Заступник директора Державного архіву Вінницької області, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури, дослідниця історії Голокосту Фаїна Винокурова, представивши рідкісний документ з фондів державного архіву Вінницької області про створення гетто в Барі, Ялтушкові, наголосила, що 73 роки тому стався страшний злочин — було знищено цілий пласт людської цивілізації, культури, майбутнього єврейського народу. Лише під час розстрілу 15 жовтня 1942 року було вбито 78 немовлят віком від 1 місяця до 1 року. Голокост — це не тільки трагедія, це — попередження для всіх прийдешніх поколінь, щоб не допустили більше такого жахиття. Як зазначив у своєму виступі науковий співробітник Українського центру вивчення історії Голокосту, відповідальний редактор наукового часопису «Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі», історик Михайло Тяглий, Голокост — це не лише сторінка історії єврейського народу, це наша спільна історія. Й відрадно, що останніми роками активізувалася робота з меморіалізації пам'яті загиблих українських євреїв, які були невід'ємною частиною українського суспільства. «Сучасні

Літературна композиція у виконанні учнів Ялтушківської ЗОШ I–III ст., присвячена жертвам Голокосту

історики кажуть, що суспільна пам'ять не може існувати сама по собі, вона має опиратися на щось матеріальне. Це можуть бути різні речі, зокрема і пам'ятники, які нагадують нам про Голокост», — зауважив Михайло Тяглий.

Голова райдержадміністрації Володимир Саволюк у своєму виступі наголосив зокрема: «Сьогоднішнє відкриття в Барському районі меморіалу пам'яті розстріляних у 1942 році в'язнів Ялтушківського гетто має особливе значення. Адже це нагадування про те, яка небезпечна війна і як необхідно цінувати мир. Це дуже важливо саме сьогодні, коли Україна зазнала військової агресії, і ми відчуваємо солідарність світової спільноти в боротьбі проти ворога». Також він висловив глибоку повагу і вдячність тим людям, які долучилися до створення меморіалу. Головним же ініціатором цієї надзвичайно важливої роботи з увічнення пам'яті невинно убієнних жертв та реставрації пам'ятного знаку, встановленого на місці розстрілу в'язнів Ялтушківського гетто покійним уже, на жаль, головним бухгалтером Ялтушківського цукрового заводу Яковом Пічкарем у 1962 році, став Алік Вассерман, дитинство якого пройшло в Ялтушкові, а нині він живе в Ізраїлі, у місті Хайфа.

Закриття церемонії та виконання Гімну України. Справа — голова Барської райдержадміністрації п. Володимир Саволюк

На адресу Аліка Вассермана, родина якого також пройшла усі випробування Другої світової війни, пролунало того дня чимало гарних і теплих слів, адже він об'єднав навколо благородної справи встановлення меморіалу не лише нащадків розстріляних, а й всіх небайдужих людей.

У своєму відеозверненні до учасників мітингу-реквієму Алік Вассерман, який через стан свого здоров'я не зміг приїхати на відкриття меморіалу, наголосив: «Немає геноциду проти когось, геноцид — проти всіх. Ось що таке Голокост. Необхідно берегти пам'ять про жертв тієї страшної трагедії». Про це також йшлося у виступах голови правління ПАТ «Барський машинобудівний завод» Іллі Лука, за вагомої допомоги та сприяння якого було проведено роботи з реконструкції меморіалу та облаштування прилеглої території, голови районної ради Михайла Піддубного, голови Барської єврейської общини Григорія Рижного, депутата обласної ради Йосипа Кібітлевського. Про конкретні долі людей — жертв геноциду в роки Другої світової війни, про життєвий шлях їхніх нащадків розповіли Анатолій Костогриз з с. Ялтушкова, голова Брацлавської єврейської общини Фаїна Баєк, Ілля Секулер з м. Бара. А учні Ялтушківської ЗОШ I–III ст. підготували зворушливу літературну

композицію, після якої усі присутні поклали вінки і квіти до могил невинно убієнних.

P.S.

На місці розстрілів у 1962 році житель с. Ялтушкова Яків Пічкарь організував встановлення пам'ятного знаку, робота над реставрацією якого розпочалася минулого року за ініціативи Аліка Вассермана (Хайфа, Ізраїль). Кошти на пам'ятник зібрали нащадки розстріляних в'язнів, які проживають у різних країнах світу. Це: Олександр Рижий (Нацрат-Ілліт, Ізраїль); Тепер Дж. (Бостон, США); Тепер Ліза (Мельбурн, Австралія); Тепер Зіновій (Петах-Тиква, Ізраїль); Тепер Леонід (Саратов, Росія); Будас Філіп (Вінниця, Україна); Пічкарь Тетяна (Кір'ят-Она, Ізраїль); Михайло Гельбер (Річмонд, Канада); Розенфельд Михайло (Ейлат, Ізраїль).

Вагому допомогли коштами і в проведенні робіт щодо

облаштування меморіалу і прилеглої території надало ПАТ «Барський машинобудівний завод» (голова правління Ілля Григорович Лук). На території меморіалу розміщена експозиція копій документів, у т.ч. складеними місцевою владою після визволення району списками розстріляних нацистами жителів сіл Ялтушкова і Підлісного Ялтушкова, які були надані ученим-істориком з вивчення Голокосту Олександром Кругловим з Харкова, а також ескізу карту Вінницької області з відміченими на ній таборами і гетто німецької і румунської зон окупації.

Інформація з вебсайту Барської районної державної адміністрації www.barrda.gov.ua

Фото: Зорій Файн

ВІДКРИТТЯ МЕМОРІАЛУ НА ВОЛІНІ У селі Самари Ратнівського району Волинської області відкрито меморіал жертвам Голокосту

Нам здається важливим відзначити, що відкриття пам'ятного знаку вбитим євреям села Самари, що на Ратнівщині відбулося, не в останню чергу, завдяки участі вчителів історії Ратнівського району Волинської області в міжнародному проекті «Захист та меморіалізація місць масових розстрілів євреїв України періоду Другої світової війни». Протягом чотирьох років УЦВІГ готував освітян Волинської, Рівненської та Львівської областей у рамках цього проекту. Докладніше про результати проекту див. «Уроки Голокосту» № 2(42), 2015.

Від редакції

Учитель місцевої школи села Самари на Волині Володимир Оніщук дослідив розстріли німецькими окупантами кілька десятків євреїв. Результатом цього стало відкриття в Самарах на місці масового розстрілу пам'ятника. Для того, аби відшукати в заростях могилу, були проведені спеціальні дослідження. Самари — одне з найвіддаленіших волинських сіл, проте і тут до Другої світової війни мешкало понад 60 єврейських родин. 31 жовтня 1942 року німецькі окупанти розстріляли 74 єврея та 6 місцевих мешканців-українців, які надали в себе притулок євреям. 73 роки братська могила була занедбана, біля неї поросли уже й дерева.

Як повідомила журналіст районної газети «Ратнівщина» Марія Лях. З української родини були розстріляні чоловік, дружина, троє їхніх дітей. Ще один син unikнув смерті, бо його тоді не було вдома, а одного відпустив вже з місця розстрілу поліцей... Наразі ніхто в Самарах

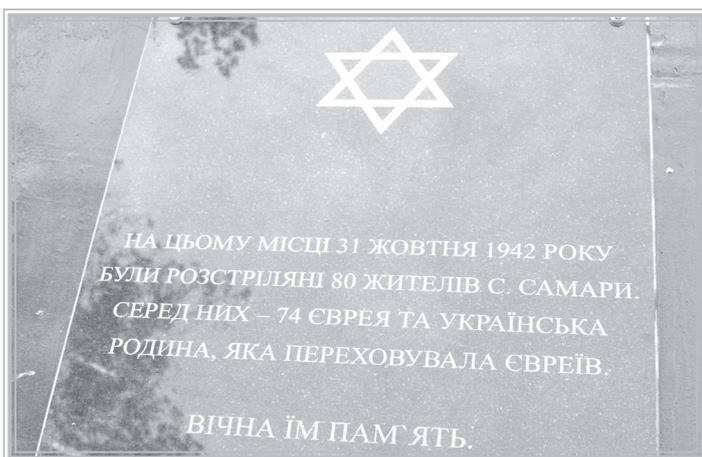

Церемонія відкриття меморіалу. Виступ Володимира Оніщука

не знає, чи живий той із синів, який мешкав у Росії в Архангельську, а ще один уже помер, живучи в Луганській області. Відомо, що він залишив трьох дітей, проте знайти їх також проблемно.

У меморіальному заході взяли участь директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський (Київ), представник Американсько-Єврейського комітету Олександра Вроблевська (Берлін), Сергій Швардовський, голова Волинської громади прогресивного юдаїзму, Оксана Сушук, завідувач відділу редакційно-видавничої групи «Науковий Центр історичних студій Волині», краєзнавці і громада села. На її думку, важливим підсумком події є те, що сьогодні українці розуміють, що євреї не є гостями на нашій землі, вони — частина нашої спільної історії, наших трагедій і подвигів, і ми спільно маємо боротися за майбутнє нашого громадянського суспільства, нашої держави.

Джерело: www.volynnews.com

Пам'ятний знак на теренах меморіалу жертвам Голокосту в с. Самари. Фрагмент

ДНІ ПАМ'ЯТІ В РІВНОМУ

6–7 листопада 2015 р.

74 роковини вбивства єврейської громади міста

Цього року дні пам'яті, що присвячені вшануванню понад 17 тисяч євреїв Рівного, знищених у листопаді 1941 р., відбулися в рамках Міжнародного фестивалю іншої освіти «Історія. Ідеї. Інновації». 6 листопада учасники та гості фестивалю освіти в Рівному з різних куточків України, а також з Німеччини, Австрії та США відвідали урочище Сосонки, де відбувся пам'ятний захід на згадку про євреїв-жертв часів нацистської окупації краю.

Сосонки: Сонце не бачило їх оголеності

6–7 листопада 1941 року. Ви знаєте, якими були ці дні? Погода приблизно однакова ж: холодно, волого та вночі морозно. Люди любили й ненавиділи. Хоча, певно, тоді вони більше любили і більше ненавиділи, ніж ми зараз. Хоча помиляюсь: нічого не змінилось. Події на Майдані, Революція Гідності та так зване АТО, а насправді — війна, усе відтворюється. 74 роки розділяють нас від теперішнього часу. Більше нічого не розділяє: любов та ненависть, мабуть, та сама. Роки, лиш роки — мовчазні, заплутані, загублені в туманах та приморозках, кимось навмисно стерті з пам'яті, вони змішані з хлібом та видовищами, засипані вологими піщинками людських долі. Якби ж роки могли говорити! Проте, на відміну від людей, вони нічого не забувають і посилають ехо людині: «Змінісь!»...

...Вони сходились з різних куточків цього міста. Сходились на площу, залишаючи свої теплі будинки, свої пожитки, свою любов та свою ненависть... Із собою вони за наказом лиш взяли документи, теплий одяг та їжі на три дні. Більш нічого. Йшли родинами. Знайомі та незнайомі, але однієї крові — єврейської.

У міжвоєнний період, за словами професора Максима Гона, єврейське населення складало 82% від усіх мешканців Рівного. І вчений обурюється, коли краєзнавці показують єврейські квартали міста, бо, за його словами, треба показувати квартали українців та поляків, які на той час були в меншості. «Євреям тут було комфортно до 1930-х років, мені здається», — продовжує пан Максим. До приходу радянської влади у євреїв було неоднозначне ставлення: хтось підтримував, інші ж ні... Люди — повсюди люди: вони різні і тим особливі. Слова, що перетворились у приказку: «Нам винесли смертний вирок, проте милістю Божою, його пом'якшено до довічного ув'язнення». 6 листопада 1941 року у Рівному випав сніг. Люди зібрались у районі Грабника, чоловіки несли пожитки. Люди ще надіялись, що їх відправлять кудись на роботу. І хто його зна: може всередині, в своїх глибинах, вони здогадувались, що їхні трудовні скінчились і незабаром все скінчиться. 17,5 тисяч євреїв йшли крок за кроком до Сосенок — майбутнього місця їх пам'яті, а не життя.

Ліквідувати таку кількість людей складно, тому було «стягнуто» підрозділи поліції з інших міст: Житомира, Вінниці, Луцька, Сарн. Нібито розстрілювало 20 чоловік. Проте, є свідчення що використовувався метод кожного 5-го чи 7-го з полку — хто мав розстрілювати. За добу перед цим військовополонені у приблизній кількості 50 осіб вирішили 8 ям. Робили це поспіхом, бо ж наказ треба виконувати, а рови забули викопати, де мали проводити розстріли. Їм наказано було роздягнутись. Сонце не бачило їх

оголеності, воно, мавши погане передчуття, в той день й не визирнуло, щоб не побліднути... Є свідчення, що немовлят підкидали в повітря й так розстрілювали... метиючи влучність пострілів... Крик, відчай, сльози, блювота, голосіння, кров, жах, божевілля... Розстріляти всіх у перший день не вдалося. Хто лишився живим — мусив чекати черги своєї смерті усю ніч. Про що вони думали, як мерзли їхні тіла та душі? Частина з них до ранку не дожили... Частина єврейського населення була вивезена в Костопіль. Згодом й вони були вбиті. На першому постаменті пам'яті, встановленому на місці жахливих подій, були викарбувані такі слова: «Мы оставшиеся клянемся отомстить за вашу-нашу кров...». Потім цей постамент був змінений.

Виступ А. Подольського на меморіальному заході в с. Сосонки

Директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський 6 листопада цього року сказав: «Падіння людини відбулось тут остаточно. Після Києва та Кам'янець-Подільського, Рівне третє в списку місто за масовими розстрілами...». Кров кров'ю не змиєш, вогонь вогнем не погасиш, горе сльозми та відчаєм не затопиш... Перевірена істина.

Благословенна пам'ять тих, хто тут похований!

Є макроісторія — як історія всього народу, етносу, країни. А є мікроісторія — доля конкретної людини, гвинтика макроісторії. 6 листопада 2015 року до Сосенок приїхала Шеллі Вайнер із родиною, яка зараз проживає у Північній Кароліні, США. Приїхала вшанувати пам'ять своїх загиблих родичів та розповісти свою історію, яка для неї та її близьких стала макроісторією. З неба щось моросило сльозми. Слова застрягали у горлі вже не молодій жінки, присутні плакали. Запалили свічку. Українці в знак пам'яті приносять квіти, євреї ложать камінці. Не важливо певно: чи квіти, чи камінці... важливі наші думки і наші висновки, наша відповідальність за майбутнє та життя, мир та спокій душ живих та померлих...

Виступ Шеллі Вайнер на меморіальному заході в с. Сосонки

Оповідка моя заплутана. І мала вона починатися традиційно: що в м. Рівне, в готелі «Оптіма» проходив триденний міжнародний семінар проекту «Trans History». Його проводили організації-партнери Centropa і MitOst. І все було «круто»: знайомства, лекції вчених Максима Гона та Анатолія Подольського, виступи організаторів, робота в групах, перегляд фільмів, вшанування пам'яті жертв Голокосту, фотосесія, кавіпаузи, обіди, презентації, розмови, враження. Дякуємо організаторам та учасникам! На прощання мене першою прийшла обійняти пана Беата з Польщі і, коли я пригорнулась до неї, а потім й до всіх інших учасників, виникло таке дивне відчуття: які ми стали бли зкими та рідними, нас не розділяють кордони, історія, події, роки... ми разом працювали, слухали й говорили, плакали і сміялись. Друзі! Я Вас щиро ще раз обіймаю: українців, євреїв, поляків, американців та німців).

Юлія Новак

Джерело: blog.ogo.ua

НОВІ ВИДАННЯ ЦЕНТРУ

НОВЕ ЧИСЛО 1 (13) 2015 ЧАСОПISУ «ГОЛОКОСТ І СУЧАСНІСТЬ. СТУДІЇ В УКРАЇНІ І СВІТІ» ПОБАЧИЛО СВІТ

Пропонуємо читачам зміст даного випуску.

ДОСЛІДЖЕННЯ

- Петро Долганов. Формування та імплементація меморіального законодавства України у сфері вшанування пам'яті жертв геноцидів і подолання їхніх наслідків.
- Богдан Зек. Голокост у окупованому Луцьку в 1941–1942 рр.
- Славомир Капральський. Музей табору Аушвіц-Біркенау як поліфонічний образ пам'яті.

НОТАТКИ ДОСЛІДНИКА

- Володимир Зілінський. Пограбування єврейського майна в м. Самборі під час нацистської окупації: аналіз явища на мікрорівні.

ПОЛЕМІКА

- Вестлі, Бйорн. Війна мого батька / Пер. з норв. — К.: Укр. центр вивч. історії Голокосту, 2014. — 260 с. Матеріали дискусії.

РЕЦЕНЗІЇ

- Владимир Солонарь. Steinhart, Eric C. The Holocaust and the Germanization of Ukraine. — New York: Cambridge University Press, published in association with the United States Holocaust Memorial Museum and German Historical Institute, 2015. — XI, 263 pp.
- Борис Чорний. Representation of the Holocaust in Soviet Literature and film / Eds. B. Gutterman, D. Michman, A. Shalev. — Jerusalem: Yad Vashem, The International Institut for Holocaust Research, Center for Research on the History of Soviet Jews during the Holocaust, 2014. — 121 p.

ХРОНІКА

- Ольга Бартош. Семинар «Новые исследования о романах и Холокосте» (г. Вашингтон, округ Колумбия, США, 15–18 сентября 2014 г.).
- Андрей Котлярчук. Симпозиум «Репрезентации геноцида» (Центр исторической культуры при университете Эразма Роттердамского, г. Роттердам, 17 марта 2015 г.).
- Марта Сімо. Дев'ята міжнародна конференція «Уроки Голокосту та сучасна Росія» (Москва, 22–25 червня 2015 р.).

SUMMARIES

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АВТОРАМ

ОГОЛОШЕННЯ

МІЖНАРОДНИЙ АРХІТЕКТУРНИЙ КОНКУРС ІДЕЙ
КОМПЛЕКСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА БЛАГОУСТРОЮ
ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНОЇ ЗОНИ

«Бабин Яр — Дорогожицький некрополь» у м. Києві, Україна.

25 грудня 2015 р.

Оголошено про початок відкритого Міжнародного архітектурного конкурсу ідей комплексної організації та благоустрою історико-меморіальної зони «Бабин Яр — Дорогожицький некрополь» у м. Києві, Україна.

Конкурс проводиться Благодійним фондом «Українсько-Єврейська зустріч» (Канада) за підтримки Міжнародної спільноти архітекторів (Париж), Національної спілки архітекторів України, Українського інституту національної пам'яті, Департаменту містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації.

Детально з програмою та умовами конкурсу можна ознайомитися тут:

www.konkurs.kby.kiev.ua/uk

ЄВРЕЙСЬКА ІСТОРІЯ, СПІЛЬНЕ МИНУЛЕ І СПАДЩИНА:
КУЛЬТУРА, МІСТА, СЕРЕДОВИЩА

11 липня — 5 серпня 2016 р. Центр міської історії запрошує зголошуватися на літню школу «Єврейська історія, спільне минуле і спадщина: культура, міста, середовища».

Літня школа — це серія освітніх програм, яку Центр міської історії розпочав 2010 року. Проект спрямований на впровадження інклюзивного підходу до вивчення, дослідження і викладання історії Центральної та Східної Європи XIX—XX століть, а також зміцнення усвідомлення важливості єврейської історії та спадщини як частини багатокультурної історії регіону.

Дати: 11 липня — 5 серпня 2016 р.

Місце: Центр міської історії

Львів, вул. Богомольця 6

Кінцевий термін подачі заявок:

8 квітня 2016 р.

Опис програми

Літня школа має на меті забезпечити високий рівень знань про стан найновіших підходів і досліджень з історії євреїв Центральної та Східної Європи, розвиток дослідницьких і практичних навиків, критичного мислення для аналізу різних наративів минулого та їх використання, а також формування середовища молодих вчених, практиків і викладачів у Східній Європі та за її межами, які досліджують, зберігають і популяризують єврейську спадщину як частину багатоетнічної спадщини регіону. Школа створює простір для формування учасницької історичної культури та подолання ієрархізованих моделей практикування історії і спадщини. Програма включає лекції з єврейської історії Східної Європи XIX—XX століть, початковий курс їдишу та семінари з транснаціональних підходів та тем, культурної історії, студій пам'яті та спадщини. Важливою частиною програми є практична робота з джерелами та вивчення різних форматів реалізації проектів у публічному просторі міста. Програма включає подорожі історичними місцями й містами, зустрічі з фахівцями, дослідниками, місцевою громадою та дискусії.

Формати

Програма триває чотири тижні й складається з 40 годин початкового курсу їдишу, 80 годин лекцій, семінарів та воркшопу. Програма виходить за межі академічної історії та залучає різноманітні форми практичної роботи з історичним матеріалом. Через поєднання лекцій і семінарів з практичною роботою, воркшопом, груповими завданнями, літня школа навчає, як працювати з проектами публічної історії. Цього року воркшоп пропонує тему багатокультурного мистецького та літературного Львова з фокусом на єврейських творчих середовищах. Мета воркшопу — залучити учасників до пошуку нових та цікавих форматів прогулянок містом (city walks), які презентують різноманітне й багатокультурне життя міста від початку XX століття до Другої світової війни. Через зв'язок людей, місць, розповідей, подій і залучення документів, текстів та візуальних матеріалів сучасний простір міста перетвориться на місце взаємодії між учасниками школи та громадськістю.

Викладачі

Літня школа запрошує дослідників із провідних центрів єврейської історії та Східноєвропейських студій, а також залучає місцевих науковців, створюючи спільне середовище через численні точки перетину та взаємний досвід.

Вимоги

Літня школа запрошує магістрантів та аспірантів, молодих дослідників (до 35 років), викладачів вишів, музейних працівників, практиків спадщини з України, Білорусі, Польщі та Росії. Робоча мова — англійська. Учасники повинні вільно висловлюватися англійською для продуктивної роботи на заняттях та в робочих групах.

Заявка повинна містити:

- резюме (CV);
- мотиваційний лист (не більше 3000 знаків про те, чому ви хочете взяти участь у школі);
- опис проекту (не більше 3000 знаків; це може бути дослідницький, освітній або культурний проект, пов'язаний із єврейською історією, багатоетнічною історією або питаннями спадщини, над яким Ви тепер працюєте або плануєте працювати);
- контактний телефон / електронна пошта двох дослідників/викладачів, до яких ми можемо звернутися за рекомендацією при потребі.

Заявки просимо подавати на адресу: summerschool@lvivcenter.org до **8 квітня 2016 р.** У «Темі» листа потрібно зазначити «Заявка на Літню школу 2016 року». Заявки приймаємо англійською, українською, польською, російською та білоруською.

Відбір кандидатів

Журі оцінюватиме заявки і відбере фіналістів до **17 квітня**. Фіналістів вибірково запрошуватимуть на Skype-співбесіду впродовж наступного тижня.

Оплати

Участь у школі є безкоштовною. Організатори покривають дорожні витрати, проживання, обіди та екскурсії.

Дипломи

Учасники отримають:

- сертифікати про участь у літній школі;
- сертифікати початкового рівня володінням їдишем ;

Обов'язковим для отримання сертифікату, крім виконання відповідних вимог, є успішне складання іспиту з їдишу.

Джерело: lvivcenter.org/uk

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Дев'ятий щорічний Круглий стіл «Українське суспільство та пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти» до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту. Доповіді. (Київ, січень, 2016).
- Заходи та події, пов'язані з Міжнародним днем пам'яті жертв Голокосту. Інформативні матеріали (січень — лютий, 2016).
- Наукові та навчальні заходи в рамках проекту «Геноцид ромів (циган) у добу окупації України (1941–1944): дослідження, викладання, увічнення пам'яті».
- Анонси та форми заявок на наукові та освітні проекти УЦВІґу на 2016 рік.
- Методичні розробки.
- Нові видання Центру.
- Новини бібліотеки Центру.

Адреса редакції:

Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30

Редакційна колегія:

Анатолій Подольський
Руслан Руденко

Дизайн, комп'ютерна верстка:

Руслан Руденко

Видруковано:

ТОВ «Підприємство „ВіЕнЕй“»
вул. Воздвиженська 1-Б, офіс 3
Наклад: 500 примірників

www.holocaust.kiev.ua, e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Видання здійснено за підтримки Офісу Ради Європи в Україні www.coe.int/web/kyiv